

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sara Ulrih Kump

Gibanje za živalske pravice - aktivisti in njihov boj

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sara Ulrih Kump

Mentor: izr. prof. dr. Žiga Vodovnik

Gibanje za živalske pravice - aktivisti in njihov boj

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

ZAHVALA: V prvi vrsti bi se rada zahvalila mami za vso podporo in pomoč ki mi jo je nudila tekom študija. Zahvalila bi se rada tudi Mitji, ki me je spodbujal in mi stal ob strani ko mi je bilo najtežje. Zahvala gre tudi mentorju za dostopnost in odzivnost. In končno zahvala vsem mojim društvenim kolegicam in vsem mojim mačkam, zaradi katerih sem se lotila takšne teme.

Gibanje za živalske pravice-aktivisti in njihov boj

Živalske pravice in boj za le te je razcvet doživel predvsem v zadnjih dveh desetletjih, kljub temu pa diskurz o živalskih pravicah ni nov. Prvi ki je izpostavil nepotrebno trpljenje živali je bil vsekakor Jeremy Bentham preko svoje utilitaristične teorije. Kljub temu, da se je odnos človeka do živali skozi stoletja spreminjal in je dandanes mnogo bolj human kot nekoč, pa se marsikdaj ne zavedamo kako zelo so kršene pravice živali, pravice do svobodnega življenja, do življenja v naravnem okolju in pravice do življenja brez nepotrebnih bolečin in trpljenja. Človeštvo v največji meri krši pravice živali z masovno proizvodnjo mesa ter z raziskovalno metodo testiranja na živalih, tako imenovano vivisekcijo. Ne smemo pa niti pozabiti na mučenje živali v namene človeške zabave. Prav proti takšnim načinom izkoriščanja živali se borijo aktivisti za zaščito živali. Žal med aktivisti prevladujejo še vedno ženske in nič nenavadnega ni, da živalski aktivizem povežemo tudi z ideologijami ter teorijami, ki se posvečajo pravicam in položaju žensk v kulturi in družbi, se pravi feminizmom.

Ključne besede: živalske pravice, aktivizem, utilitarizem, vivisekcija, feminizem

Movement for animal rights - activists and their struggle

Animal rights and the fight for them flourished in the last two decades, however, the discourse on animal rights is not new. The first who highlighted unnecessary suffering of animals was definitely Jeremy Bentham, through his utilitarian theory. Despite the fact that the human-animal relationship changed over the centuries and is now a much more humane than once, however, often we do not realize how much violated are animal rights, the right to freedom, the right to live in a natural environment and the right to live free from unnecessary pain and suffering. Humanity is mainly infringes the rights of animals with mass production of meat and with a research method of animal testing, the so-called vivisection. But we should not forget either about the torture animals for the purpose of human entertainment. And against this methods of exploitation animal activists are fighting. Unfortunately, among activists still women predominate and it is not unusual that animal activism has been associated with ideologies and theories which deal with the rights and status of women in culture and society, the feminism.

Keywords: animal rights, activism, utilitarianism, vivisection, feminism,

KAZALO

1	UVOD.....	6
2	METODOLOŠKI OKVIR.....	8
	2.1 Cilj diplomskega dela.....	8
	2.2 Raziskovalne teze.....	8
	2.3 Metodologija.....	9
	2.4 Struktura.....	10
3	PRAVICE.....	10
	3.1 Živalske pravice.....	13
	3.2 Etika.....	16
	3.3 Specizem.....	18
	3.4 Zgodovina živalskih pravic.....	19
	3.5 Utilitarizem.....	22
	3.5.1 Painism kot odgovor na utilitarizem.....	24
4	IZKORIŠČANJE ŽIVALI.....	25
	4.1 Vivisekcija.....	26
	4.2 Mesna industrija.....	30
	4.3 Uporaba živali v namen zabave.....	33
5	AKTIVIZEM.....	36
6	ZAKLJUČEK.....	37
7	LITERATURA.....	40
	PRILOGA A: pogovor s predstavnico Veganske iniciative Špelo Šuškovič.....	43

1 UVOD

Zametke razmišljanja o živalskih pravicah najdemo že pri Aristotelu. Preko Benthamovega utilitarizma vse do današnjih strokovnjakov na tem področju se je aktivizem na področju živalskih pravic razvijal ter doživel popoln razcvet v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Gibanj za zaščito živali je iz dneva v dan več, vedno močnejša so in tako ali drugače vstopajo tudi na svetovni politični parket. Odnos človeka do živali se predvsem v zahodnem svetu spreminja, iz prepričanja, da so živali zgolj orodje v rokah človeka v bolj humane odnose do živali. Kljub temu pa aktivistom ne zmanjka razlogov za boj. S porastom industrije (farmacevtske, kemijske, biotehnološke) se je povečalo tudi število živali izkoriščenih v namene testiranja zdravil in kemikalij. Mesna industrija je iz leta v leto močnejša, po nekaterih podatkih naj bi se produkcija mesa v zadnjih desetletjih potrojila. Ne smemo pozabiti niti na izkoriščanje živali v namen zabave ljudi. Tu je govora predvsem o pasjih ter petelinjih bojih, konjskih ter pasjih dirkah in podobno. Večina akcij se odvija v obliki shodov, opozarjanja javnosti preko letakov, v zadnjem času, pa se večina akcij odvija kar preko spleta in predvsem socialnih omrežij.

V Sloveniji je situacija podobna kot v drugih razvitih državah, vsaj v smislu rasti števila novonastalih društev za zaščito živali, ki v večini rešujejo živali z ulic in tako ali drugače pomagajo posameznikom pri reševanju malih živali. Kljub temu, pa je v Sloveniji premalo konkretnih akcij in organizacij, ki bi se zavzemale zgolj ali predvsem za pravice živali. Večinoma za takšnimi akcijami stojijo razna društva in organizacije, ki se zavzemajo za čim množičnejše osveščanje širše javnosti glede veganske prehrane. Sicer so bili v preteklosti organizirani posamezni shodi v večjih mestih, predvsem v Ljubljani in Mariboru s ciljem vplivati na državne organe za več živalskih pravic, a je bila na shodih slaba udeležba in bili so tudi precej skromno medijsko podprti.

Največji premik k pozitivnejšemu odnosu do živali in k odpravi mučenja živali je v Sloveniji doprineslo sprejetje Zakona o zaščiti živali. Kljub temu, da so tudi v tem zakonskem aktu živali še vedno obravnavane kot objekti in ne kot subjekti, kar je med drugim značilno tudi za pravne ureditve, kjer so doseženi najvišji standardi altruističnega pravnega varstva živali (skandinavske države, Nemčija), pa ta akt določa odgovornost ljudi za zaščito živali, to je zaščito njihovega življenja, zdravja in dobrega počutja, prav tako pa tudi opredeljuje mučenje živali, ter pravi, da je mučenje živali:

- vsako ravnanje ali opustitev ravnanja, storjeno naklepno, ki živali povzroči hujšo poškodbo ali dalj časa trajajoče ali ponavljajoče trpljenje, ali škodi njenemu zdravju;
- nepotrebna ali neprimerna usmrtitev živali.

Prav tako, predvsem v zadnjem času v Sloveniji ni nič nenavadnega, če se kršitelja tega zakona kaznuje z zaporno kaznijo. Po veljavnem kazenskem zakoniku se sodišče v primeru mučenja živali opira na 341. člen:

(1) Kdor surovo ravna z živaljo ali ji po nepotrebnem povzroča trpljenje, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta.

(2) Kdor z dejanjem iz prejšnjega odstavka muči več živali, ali mučeno žival trajno hudo pohabi ali na krut način povzroči njen pogin, se kaznuje z zaporom do dveh let. V zadnjih letih smo bili priča nekaterim odmevnejšim primerom hudega mučenja živali, zaradi katerega so morali kršitelji v zapor. (Kazenski zakonik 341. člen)

Večino prijav, ki so se nanašala na najodmevnejše primere mučenja živali pri nas so podala različna društva za zaščito živali. V bolj odmevnih primerih je šlo predvsem za mučenje psov in mačk s strani njihovih lastnikov. Po besedah Mitje Čehovina je v zadnjih triindvajsetih letih po podatkih statističnega urada Slovenije zaradi mučenja v zapor odšlo preko 20 ljudi. »A večina teh primerov je ostalo po večini spregledanih, saj se dotikajo predvsem kazni, ki so bile izrečene zaradi zanemarjanja rejnih živali, slovenska društva za zaščito živali pa so, vsaj v večini, usmerjena bolj k pokrivanju problematike t.i. "hišnih ljubljencev", torej psov in muc.« (Čehovin 2014)

Glede na to, da je o živalskih pravicah in boju za le te, sicer v slovenskem jeziku, kljub vsemu napisano le malo prispevkov in glede na to, da se v tujini človeško-živalske študije (HAM oziroma human-animal studies) in v povezavi z njimi tudi študije o zaščiti pravic živali množično vključujejo tudi v študijske programe najbolj elitnih fakultet, kot na primer Harvard, je cilj te naloge osvetliti to tematiko. »Človeško-živalske študije je eno najbolj hitro rastočih polj intelektualnih preiskav, s svojimi lastnimi akademskimi organizacijami, znanstvenimi revijami, konferencami in stotinami predavanj, ki so izvajana na univerzah po svetu.« (Engel in Jenni 2010, xiii)

Skozi diplomsko nalogo bomo prikazali kako so se razvijale pravice živali skozi zgodovino in kdo so bili ključni predstavniki in zagovorniki živalskih pravic. Predstavili bomo glavne tri načine izkoriščanja živali, ki se jih ljudje ter industrija poslužujejo in so globoko ukoreninjeni

v našo družbo. Naposled pa bomo še orisali boj za pravice živali skozi aktivizem. Ker je v gibanjih za zaščito pravic živali veliko večji odstotek ženskih predstavnic se bomo na koncu še posvetili feministični teoriji v odnosu do zaščite živalskih pravic.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 CILJ DIPLOMSKEGA DELA

V diplomskem delu bomo poskušali osvetliti tematiko boja za zaščito živali. V slovenskem jeziku obstaja malo literature na temo živalskih pravic, vendar pa bi si ta tematika zaslužila poglobljeno razpravo tudi v slovenskem prostoru. Kljub temu, da so slovenski aktivisti na tem področju iz leta v leto bolj opazni in tudi čedalje bolj udarni, diskurza na temo živalskih pravic v strokovni javnosti ni na vidiku. Dotaknili se bomo najbolj perečih tematik navezujočih se na izkoriščanje živali v današnjem času, ki so v javnosti mnogokrat prezrte in menimo, da bi o njih v Sloveniji pogosteje morali poročati tudi mediji. Prav tako bi bilo dobro, da bi se s to tematiko soočila tudi politika in bi pričela bolje sodelovati tudi z društvi in drugimi organizacijami, ki zagovarjajo pravice živali.

2.2 RAZISKOVALNE TEZE

Skozi pisanje diplomske naloge bomo poskušali odgovoriti na zastavljene teze, ki si bodo sledile smiselno v zaporedju skozi osrednji tekst diplomske naloge in bodo predstavljale glavno nit diplomske naloge.

Živalske pravice, vegetarijanstvo, veganstvo in podobni pojmi so prezentirani kot modna muha zadnjega desetletja, zato je videti, da gre pri boju za živalske pravice za novodobni fenomen. Videti je kot da aktivizma na področju živalskih pravic v zgodovini niso poznali in to je tudi prva teza te diplomske naloge. Prav zaradi takšnega načina promocije pa je javnost vedno bolj ozaveščena glede pravic živali, vendar pa je izkoriščanje živali v različne namene dandanes nemogoče preprečiti, saj je premočno ukoreninjeno v našo družbo. Trdimo, da sta se

kljub vsej antipropagandi vivisekcija ter mesna industrija v zadnjih letih celo okrepili. Kljub opozarjanju aktivistov in direktivam držav, usmrtilve živali in testiranje na le teh niso nič bolj humane kot nekoč, ravno obratno. Zadnja teza se nanaša na aktivizem. Trditi je mogoče, da se dandanes večina aktivističnih akcij za zaščito živalskih pravic vrši predvsem preko socialnih omrežij.

2.3 METODOLOGIJA

Pred pričetkom pisanja diplomske naloge smo uporabili metodo zbiranja podatkov. Tema diplomskega dela pred vami pravzaprav ne spada le v polje politoloških raziskav, zato smo vključili tudi sociološke, kulturološke ter sociološke vidike aktivizma za zaščito živali.

V prvem delu diplomske naloge smo uporabili deskriptivno metodo, s katero smo pojasnili koncept človekovih ter živalskih pravic in odnos med dojemanjem prvih in drugih, nato pa prešli na krajši pregled nastanka in okrepitve zavedanja pravic živali skozi zgodovino. Tu smo še osvetlili Benthamov utilitarizem, filozofski nazor, ki je bil odločilno vplival na razumevanje živalskih pravic, kot jih poznamo danes. Podatke smo pridobili z analizo primarnih (Zakon o zaščiti živali) in sekundarnih virov (knjige, internetni viri), ki smo jo uporabili tudi v drugem delu, kjer se dotaknemo izkoriščanja živali v današnjem času.

Podrobneje smo predstavili tri najbolj masovne načine izkoriščanja živali v današnjem času in sicer vivisekcije, mesne industrije ter uporabe živali v namen zabave ljudi. Tu bomo poskusili biti čim bolj objektivni, kljub težki tematiki, ki človeka težko pusti ravnodušnega, kajti objektivnost je ključnega pomena v družboslovnih raziskavah. »Objektivnost kot odnos do stvarnosti, na družboslovnem področju kot odnos do družbene realnosti, se izraža v težnji, da bi pri obravnavanju kakršnegakoli problema vključili vse dosegljive empirične informacije, da bi zbrali še dodatne, še neznane, če lahko pričakujemo oziroma predvidevamo, da so pomembne z vidika raziskovanja bistva proučevanega pojava.« (Toš 1988, 28) V tem delu nam je kot pomembna raziskovalna metoda služila metoda analize internetnih virov, saj nam internetni viri ponujajo najbolj aktualne številke izkoriščanih živali. Gre predvsem za uradne spletne strani tujih državnih institucij, ki vsakoletno javno objavljajo te številke.

Pri tretjem, zadnjem delu diplomske naloge smo se posvetili podrobnejšemu pregledu aktivizma na področju boja za zaščito živalskih pravic. Tu smo se poleg analize primarnih in

sekundarnih virov posvetili tudi analitični interpretativni metodi in smo z njo orisali aktivista za zaščito pravic živali ter podrobneje preučili kaj aktiviste žene v boj za živalske pravice. Tudi v tem delu nam bo kot pomembna raziskovalna metoda služila metoda analize internetnih virov.

2.4 STRUKTURA

Diplomsko delo bo sestavljeno iz šestih poglavij. Najprej se bomo dotaknili same osnove raziskovanja in sicer teorije o pravicah. Odgovorili bomo predvsem na sledeči vprašanji: zakaj so pravice pomembne in v čem se živalske pravice razlikujejo od človeških. Naposled se bomo posvetili zgodovinskemu pregledu nastanka boja za živalske pravice. Od zgodnjih zametkov teorije o pravicah živali, preko prelomnice - Benthamovega utilitarizma, vse do današnjega aktivizma. Opisali bom tudi nekaj poglobitvenih načinov s katerimi človeštvo izkorišča živali (vivisekcija, mesna industrija, izkoriščanje živali za zabavo). Nadalje se bomo lotili analize aktivizma za živalske pravice, ki se odvija predvsem v zadnjih dveh desetletjih. Iskali bom predvsem odgovor na to, kakšen je povprečen aktivist za živalske pravice in kaj ga žene k aktivizmu. Tu se bomo posvetili tudi analizi nekaterih raziskav na to temo. Ker predpostavljamo, da je med aktivisti mnogo več žensk, bomo na koncu pojasnila kaj botruje temu, da so ženske bolj nagnjene k boju za živalske pravice.

3 PRAVICE

»Pomanjkanje človekovih pravic nikoli ne bi smelo opravičevati ignorance, ko gre za pravice živali.«

Qin Renzong

Beseda pravica je neposredno povezana z dvema drugima konceptoma in sicer pravičnostjo in z njo povezanima besedama »dolžnost« ter »obveznost«. »Oseba se obravnava pravično, ko so njegove ali njene pravice opažene in spoštovane, ter nepravično takrat, ko so te pravice kršene. To je vse, kar je navadno mišljeno kot pravično. Lahko se zdi, da je povezava med

pravičnostjo in enakostjo neidentificirana, vendar temu ni tako. Pravica zahteva enako obravnavo do te mere, da je bodisi pravica do enake obravnave, ali pa da so človekove pravice po sebi enake.« (Lockwood 1981, 150) Tako pravice do nečesa nalagajo tudi dolžnosti oziroma obveze do nečesa drugega. Pravice namreč veljajo, če so spoštovane, spoštovanje pravic zato nalaga dolžnost, da jih spoštujemo. »Nekatere pravice nalagajo dolžnosti do opravljenih stvari; spet druge pravice pa preprosto nalagajo, da se nekaterih stvari ne naredi. Pravice do plačila so očitni primer prvih, pravice do odprave suženjstva pa drugih. Te pravice same po sebi ne nalagajo obveznosti imetniku pravice, kljub temu, da ima lahko imetnik pravic obveznost do sebe, ki ustreza pravici, lahko to ne pomeni ničesar.« (Gillon 1985, 1891)

Ko govorimo o pravicah imamo v mislih predvsem človekove pravice. Le te so zapisane v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah, katera je bila sprejeta leta 1948 s strani generalne skupščine Združenih narodov. Države imajo pravice zapisane tudi v svojih ustavah ter posamičnih zakonih. Že omenjenim človekovim pravicam bi lahko rekli kar zakonske oziroma institucionalne pravice. Kljub temu pa institucionalne in zakonske pravice vsekakor niso sinonim pravilom in predpisom. »Imamo zakonske pravice v odsotnosti zakonskih pravil in načini po katerih so pravila relevantna zakonskim pravicam se razlikujejo. Včasih pravilo izrecno zanika pravico, drugič pravila podeljujejo pravice drugim pravilom po ohranitvi pravic, ki so utemeljena na sprejetih pravilih, le v zelo oslABLjenem smislu da je to kar ni prepovedano v našem sistemu dovoljeno, za kar lahko rečemo da je kar pravilo po sebi.« (McLoskey 1965, 115) Na drugi strani pa lahko govorimo o moralnih ali naravnih pravicah. Glavna karakteristika institucionalnih pravic je ta, da so sprejete s strani politikov, odborov, voditeljev in drugih ljudi na položajih. Bentham je sicer zagovarjal tezo, da so to edine pravice o katerih se lahko razpravlja in je naravne pravice razglasil za »pompozni nesmisel«, kljub temu pa je Gillon mnenja, da so moralne pravice prav tako pomembne. »Verjetno najbolj pomembna je močna in razširjena moralna intuicija, da imajo ljudje preprosto določene osnovne moralne pravice, bistvene pravice, ki se borijo proti vsem težnjam drugih, ki so močnejši bodisi individualno ali skupinsko - in ki so lahko še posebej povezani, da bi sprejeli zakone in druga pravila, ki jih ljudstvo razume kot napačne.« (Gillon 1985, 1891) Posameznik ima tako lahko legalno pravico do nekega dejanja, ki je obče razumljeno kot moralno sporno.

Moralne pravice so utemeljene na moralnih razlogih in so ukoreninjene v človeku po njegovi naravi. Kljub temu, da so si moralne ali naravne pravice ter zakonske ali

institucionalizirane pravice lahko nasprotujoče, pa so marsikatere moralne pravice tudi uzakonjene. »Takšne naravne pravice so uzakonjene v različnih nacionalnih in mednarodnih ustavah: tiste, zapisane v francoskih in ameriških ustavah opazno temeljijo na delih člana Royal College of Physicians, Johna Locka. Močan, a na prvi pogled prikrit zagovornik angleške revolucije leta 1688, je bil Locke eden izmed najbolj vplivnih promotorjev koncepta naravnih človekovih pravic, koncept, ki je imel le malo prostora v moralni filozofiji do poznega srednjega veka.« (Gillon 1985, 1892) Poleg Locka sta o naravnih pravicah v svojih spisih govorila tudi Hobbes ter Rousseau. Nekateri avtorji so celo mnenja, da je Hobbes zelo pomemben za kasnejši razvoj človekovih pravic. Hobbes zagovarja sklenitev ene same pogodbe, ki pomeni ustanovitev družbe. Po Hobbsu si vsak posameznik v naravnem stanju, v katerem ne ostaja nobena oblast, želi ohraniti svojo svobodo, hkrati pa hoče vladati nad drugimi. Zaradi samoohranitve, ki je po Hobbesovi teoriji najvišje načelo, se vsak posameznik odreče svojim naravnim pravicam ter jih podari oblasti katero izbere sam. (Hobbes 2006, 143). Žal so zgodovinsko gledano naravne pravice pogosto povezovali s pojmi lastnina ter posest, saj je pojavljajoča se kapitalistična ekonomija človeške vire hitro spreminjala v lastnino, tako pa se je govor o pravicah skrčil na govor o lastnini. »Same lastninske pravice so začeli razumeti kot paradigmatike, čeprav je bila, kakor je G.W.F Hegel sarkastično pripomnil v zvezi z Lockom in Hobbesom, ironija tega spajanja, da naravni pravici do življenja in svobode v nasprotju z lastninskimi pravicami nista odtujljivi in ju ni mogoče poblagoviti.« (Hegel v Benhabib 2010, 106) Naravne pravice ne bi smele biti nepreklicno povezane z lastnino individua, vendar naj bi veljalo, da svoboda in s tem pravice posameznika segajo do tam, kjer se začne svoboda drugega posameznika. V tem smislu glede naravnih pravic trdi tudi Kant. »V Metafiziki Nravi Kant trdi, da obstaja ena temeljna pravica. Vsako dejanje, ki po sebi ali po svoji maksimi omogoča, da v soglasju z univerzalnim zakonom svoboda volje slehernega individua sobiva s svobodo drugih, je pravično.« (Kant v Benhabib 2010, 106) Svoboda je tako nezmotljivo povezana z naravnimi kot tudi zakonskimi pravicami. Na eni strani pravice opredeljuje, na drugi jo omejuje. Idejo o neposredni povezanosti konceptov svobode in pravice je razvil G.W.F Hegel, ki meni da edino svoboda, dejstvo, da v nekem polju pride do izraza svobodna volja, je zmožno utemeljiti nekaj takega, kot je pravica. »Tla pravice so nasploh tisto duhovno, in njeno podrobnejše mesto in izhodišče je volja, ki je svobodna, tako da svoboda tvori njeno substanco in določitev in je sistem pravice kraljestvo udejanjene svobode, svet duha, proizveden iz njega samega, kot druga narava.« (Hegel 2013, 40) Pojma pravica in svoboščina sta nesporno povezana. Celo Splošna deklaracija človekovih pravic, ki danes velja za temeljni dokument po katerem se ravnajo države in meddržavne

institucije ter organizacije, navaja že v prvem členu, da se »vsi ljudje rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje.« (Združeni narodi 2015) Splošna deklaracija človekovih pravic, ki je ključen dokument, saj pred tem pravice in svoboščine niso nikdar bile tako podrobno opredeljene, opredeljuje tudi mnoge druge pravice, ki so človeku prirojene in so neodtujljive, ter pripadajo vsakomur ne glede na narodnost, kraj bivanja, spol, nacionalno oziroma etično pripadnost, barvo kože, vero, jezik ali katerokoli drugo posebno okoliščino, se pravi, so univerzalne. Poleg pravice do svobode so opredeljene tudi druge pravice, kot so: pravica do življenja, izobraževanja, enakosti v pravu, svobode gibanja, vere, pravica do združevanja in informacij. (Splošna deklaracija človekovih pravic) Seveda tudi Splošna deklaracija človekovih pravic ni garant, da človekove pravice ne bi bile kršene. In končno je ta dokument zgolj vodilo državam in države same uzakonjajo pravice, tako tiste ki se tičejo človeka kot tudi tiste ki se tičejo živali.

3.1 ŽIVALSKÉ PRAVICE

V prvi vrsti je na mestu vprašanje v čem se živalske pravice razlikujejo od človeških? Vsekakor je človek tisti, ki podeljuje pravice. Živalske pravice pa so pravzaprav ugodnosti, ki jih človeštvo podeljuje živalim. Ugodnosti v prvi vrsti vključujejo pravico do protekcije pred človekovo uporabo in zlorabo. Gre torej prav tako, kot pri človekovih pravicah, pravzaprav za pravico do tega, da se do nekega bitja ne obnašamo kot do predmeta oziroma lastnine, le to pa je osnova za vse ostale pravice. »Pravica, do ne biti obravnavan kot lastnina drugega je osnova in je v tem različna od drugih pravic ki jih imamo, saj je ta pravica temelj vsem ostalim pravicam; je predpogoj za posedovanje moralno pomembnih interesov.« (Francione 200, xxvii) Ljudje, ki se zavzemajo za živalske pravice verjamejo v to, da živali niso človeška lastnina in jih ne moremo, oziroma ne smemo uporabiti ko se nam zazdi, ne glede na to za kateri namen gre (za hrano, obleko, eksperimentiranje ali zabavo).

Pogosto ljudje pogojujejo različno obravnavo živali od ljudi s tem, da živali niso zmožne racionalnega ali abstraktnega mišljenja. Te teze seveda ni mogoče zavrnilo, vendar pa tudi otroci ter duševno zaostali ljudje niso zmožni racionalnega mišljenja, pa se jim kljub temu

podeli pravice in ne bi nikoli pomislili na to, da bi jih podvrgli bolečim biokemijskim eksperimentom ali jih uporabili kot vir hrane ali obleke. »Tu je ta moralna norma, ki pri živalih odpove in se jih zatorej obravnava povsem drugače od ljudi kljub mnogim podobnostim, ki si jih delimo.« (Fracione 2000, xxviii)

Kot že omenjeno, smo si z živalmi v mnogočem podobni, saj se je človek iz živali razvil in ima pravzaprav živalim zelo podoben genski zapis. Živali so tako kot ljudje čuteča bitja in prav zato, tako kot človek, čutijo užitek in bolečino, doživljajo čustva, pomnijo, predvidevajo in se učijo. Seveda interesi živali niso enaki interesom ljudi. Živali vsekakor ne potrebujejo tako velikega obsega pravic kot ljudje, kot na primer ne potrebujejo pravice do svobode govora ali pa pravice do enakosti pred zakonom, kot tudi ne pravice do veroizpovedi ali pravičnega obdavčenja. »Seveda živali ne morejo imeti enakih pravic do glasovanja, govora ali svobode govora. Toda vrsta enakosti, ki jo želijo borci za živalske pravice razširiti na živali je posebne vrste: enaka obravnava interesov. In osnovna pravica, ki naj jo živali imajo, je pravica do enake obravnave.« (Gruen, Singer, 1987, 44) Torej pravice, kot so pravica do svobode govora in volilna pravica, bi bilo nesmiselno podeliti živalim, vendar pa to ne bi smelo preprečevati ljudem dodeljevanje smotrnih pravic živalim, kot je pravica do enake obravnave. Žal še vedno ne obstaja neka splošna zapoved pravic, ki bi jih podelili živalim, kot je to splošna deklaracija človekovih pravic, za ljudi. Kljub temu obstajajo težnje po sprejetju takšnega dokumenta. World Animal Protection (WAP) je svetovna nevladna organizacija, katere vizija je »svet v katerem je blaginja živali pomembna in v katerem ni mučenja živali« in se že več kot desetletje bori za to, da bi Združeni narodi sprejeli univerzalno deklaracijo o živalski blaginji (UDAW- Universal Declaration on Animal Welfare) in z njo povezanimi pravicami, ki naj se jih podeli živalim po vsem svetu. UDAW zahteva štiri priznanja živali:

1. PRIZNANJE, da so živali živeča in čuteča bitja, zato jih je potrebno ustrezno upoštevati in spoštovati
2. PRIZNANJE, da blaginja živali vključuje zdravje živali (in da imajo veterinarji bistveno vlogo pri ohranjanju tako zdravja kot blaginje živali)
3. PRIZNANJE, da ljudje naseljujejo ta planet z drugimi vrstami in drugimi oblikami življenja in da vse oblike življenja soobstajajo znotraj soodvisnega ekosistema.

4. PRIZNANJE, pomembnosti stalnega dela OIE (svetovne organizacije za zdravje živali) pri določanju svetovnih standardov za živalsko blaginjo.

UDAW prav tako predpostavlja zavedanje petih svoboščin (svoboda pred lakoto, žejo in podhranjenostjo; svoboda pred strahom in stisko; svoboda pred psihičnim in toplotnim neugodjem; svoboda pred bolečino, poškodbo in boleznijo; svoboda do izražanja normalnih vedenjskih vzorcev) ter tako imenovanih treh R-jev, nanašajoč se na eksperimentiranje na živalih (redukcija števila živali, izpopolnjevanje eksperimentalnih metod ter zamenjava živali z ne-živalskimi tehnikami). (World animal protection)

Ne glede na to, da je univerzalno deklaracijo živalske blaginje podpisalo preko dva milijona posameznikov, doslej le ta še ni bila sprejeta.

Ustrezne pravice, ki naj se bi podelile živalim so tiste pravice, ki so živalim primerne. Nekaj osnovnih pravic, ki naj se jih podeli živalim, je:

- Pravica do svobodnega življenja v ustreznem življenjskem okolju
- Pravica do izražanja normalnega vedenja
- Pravica do življenja
- Pravica do reprodukcije
- Pravica do življenja, ne da bi jim človek povzročal škodo

Kljub temu, da so nekateri mnenja, da so tisti, ki se zavzemajo za živalske pravice fanatiki, ki kažejo nepojmljivo pripravljenost žrtvovati se za različne živalske vrste, od sesalcev, do ptic ali celo rib, pa raziskave kažejo, da je večina mnenja, da nas trpljenje živali zadeva in da bi bilo potrebno nekaj ukreniti v smeri zmanjšanja živalskega trpljenja. »V anketi iz leta 1995, na primer, se je dve tretjini Američanov strinjalo z naslednjo izjavo: "Pravica živali, živeti brez trpljenja, mora biti prav tako pomembna kot pravica človeka, živeti brez trpljenja"«. (Leslie in Sunstein 2007, 118) Ta izjava absolutno ne odraža prave sodbe ljudi, nanašajoč se na enakovrednost, kljub temu pa nakazuje na to, da je mnenje širše javnosti usmerjeno v to, da bi morale tako zasebne kot javne institucije upoštevati trpljenje živali. »Seveda se ljudje ne strinjajo glede tega, kako naj bi ljudje obravnavali živali, vendar pa je napetost med različnimi prepričanji manj presenetljiva kot napetost med široko sprejetimi praksami in razširjenimi moralnimi zavezami. Vsak dan, vsakega leta ljudje sodelujejo v praksah, ki zagotavljajo izjemno trpljenje živali.« (Leslie in Sunstein 2007, 118) Kljub temu, da večina ljudi meni, da

je mučenje živali nesprejemljivo, vseeno sodeluje v praksah, ki zagotavljajo takšno trpljenje živali iz enega samega preprostega razloga, ker trpljenje živali ni vidno širši javnosti.

3.2 ETIKA

Ko govorimo o etiki vstopamo na področje čiste filozofije in se metodično sprašujemo o pomenu in namenu življenja. Ker je etika nepreklicno povezana z moralo oziroma od nje soodvisna, gre le za to ali govorimo o bolj subjektivni perspektivi ali o bolj obče sprejeti, bomo uporabili obe besedi. Marsikdo meni, da je morala dandanes zastarela, predvsem zato ker ob besedi morala pomislimo na puritanske prepovedi, ki ljudem preprečijo zabavo, verjetno malokdo ob tem pomisli na našo lahkomišno brezbržnost do naravnega okolja našega planeta. Singer nam poda zanimiv pogled na etiko preko štirih točk, v katerih opisuje kaj etika ni. Etika ni vrsta prepovedi, ki bi se dotikala predvsem spolnosti, etika ni idealen sistem, ki bi bil v teoriji častihlepen, v praksi pa se ne bi obnesel, etika vsekakor ni nekaj, kar bi lahko razumeli le v povezavi z vero in etika prav tako ni relativna oziroma subjektivna. Prav tu se Singer strinja z ostalimi filozofi in moralisti, ki menijo, da je etično stališče sprejemljivo s stališča, ki je tako ali drugače obče. Pri odločanju o tem kaj je etično in kaj ni je predvsem pomembno, da sestopimo iz pozicije »jaz« in »ti« na univerzalen zakon, na gledišče nepristranskega gledalca. Razprava o etiki venomer privede do ideje nepristranskosti, torej je potrebno interese drugih postaviti pred lastne interese. Tu je govora predvsem o etiki in razlaga le te znotraj utilitaristične teorije, ki pa je za to diplomsko nalogo še kako pomembna. »Če hočemo misliti etično, tega koraka ne moremo preskočiti. Če naj se pustimo prepričati, da bi izstopili iz utilitarizma in sprejeli neutilitaristična moralna pravila in ideale, nam morajo biti za ta nadaljnji korak ponujeni dobri razlogi. Dokler ti niso podani, imamo nekaj razlogov, da ostanemo utilitaristi.« (Singer 2008, 24)

Skozi zgodovino, predvsem pred utilitaristično teorijo, je bil pogled na etiko predvsem vezan na uravnavanje medčloveških odnosov, izključeval pa je odnos človeka do narave in drugih živih bitij. »Radikalna posledica tovrstnega razumevanja etike je bilo dejstvo, da je narava znotraj celote kulturnih razmerij zasedala obrobni položaj tehnične kategorije; reducirana je bila na svet surovin, ki je bil postavljen v rabo človeku, da z njim razpolaga tako kot to ustreza njegovim kratkoročnim prehrabnim in proizvodno-pridobitniškimi interesom.« (Ošljaj 2000, 41) Človek je torej skozi zgodovino izkoriščal vse resurse, ki mu jih je nudila

narava, tudi živali, dandanes pa spoznavamo, da na tem svetu nismo sami in, da v kolikor hočemo preživeti in ohraniti naravo pri življenju, moramo sodelovati in sobivati z ostalimi bitji, ki si delijo svet z nami. »Narava, kot nas je poučil Hans Jonas, lahko preživi samo, če etika ne bo ostala privilegij odnosa človek-človek, temveč bo pridobila ustrezní pomen in vlogo že v razmerju človeka do narave; etična konceptualizacija narave in odprava njene instrumentalizacije sta torej medsebojno pogojeni.« (Ošljaj 2000, 41)

Ali nekemu bitju podelimo moralni status, se odločamo na podlagi več stvari ki, morajo biti izpolnjene. Da ima neko bitje moralni status pomeni:

(1) da mu pripadajo določene moralne pravice (2) da imamo do njega določene moralne dolžnosti) (3) da je naše ravnanje, kolikor se tiče tega bitja, podvrženo sistemu moralnih pravil-prepovedi in zapovedi, katerih kršitev sankcionira občutek krivde (4) da to bitje uživa (polno ali vsaj minimalno) moralno varstvo oz. (5) da moramo v moralni presoji, premišljanju in odločanju med drugimi premisleki upoštevati tudi morebitne negativne učinke našega ravnanja na interese oz. blaginjo tega bitja.
(Cavalieri 2006, 200)

Cavalieri tudi pravi, da v odnosu do živali zavzemamo eno izmed treh možnih stališč, ki so sledeča:

1. Ekstremni moralni humanizem (živali nimajo nobenega moralnega statusa)
2. Zmerni moralni humanizem (živali sicer imajo moralni status, a je precej šibkejši od tistega, ki ga uživamo ljudje)
3. Egalitarni moralni animalizem (Živali uživajo neizpeljan moralni status in ta je enakovreden človeškemu)

Večina ljudi se bo verjetno postavila v vlogo zmernih moralnih humanistov, vendar pa se je potrebno vprašati ali zmerni moralni humanist dodeli živali določen moralni status zaradi nje same ali zaradi svojega odnosa do nje, torej le zaradi tega, ker slabo ravnanje z živaljo prizadene prav človeka. V primeru mučenja živali bo zmerni moralni humanist videl dejanje kot moralno neopravičljivo predvsem zaradi negativnega učinka na ljudi. »Torej mora biti trpinčenje živali nedopustno zaradi posledic za živali in ne, zgolj posredno ljudi! To intuicijo pa zmerni moralni humanist le težko zadovoljivo pojasni in upraviči.« (Cavalieri 2006, 209)

Kakšno stališče v odnosu do živali bomo zavzeli je odvisno predvsem od prepričanja bližnjih, ki so nas vzgajali ter na prepričanjih širše družbe. Navadno ta odnos ponotranjimo ne da bi ga

tudi sami analizirali, kljub temu da lahko s tem povzročimo ogromno škodo. Torej, znotraj debate o živalski etiki se moramo poglobiti v naš odnos do živali, in še enkrat premisliti kako ravnamo z živalmi in kako naj se jih obravnava.

3.3 SPECIZEM

»Ne bi smelo veljati prepričanje, da vsa bitja obstajajo le zato, da služijo človeku. Prav nasprotno; ne le človeku, tudi drugim bitjem je dano, da osmislijo svoje življenje.«

Maimonides

Ljudje dajemo, kot že omenjeno, živalim nižji moralni status kot nam samim in jih obravnavamo kot manj vredna bitja, kot bitja, ki so na svetu zato, da nam služijo, torej jim podelimo nič več kot status lastnine. Temu pravimo specizem. »V uporabi sta tako beseda specizem kot speciesizem. Prof. dr. Snoj pravi, da lahko izvorni angleški izraz kar prestavimo v slovenščino in rečemo speciesizem, ki je motiviran tudi v slovenščini, saj species tudi pri nas pomeni »živalska ali rastlinska vrsta«. Po drugi logiki (lat. beseda species se sklanja tako, da se roditelj glasi speciei) pa lahko izhajamo iz latinske osnove speci-, kateri dodamo pripono -izem, in tako dobimo specizem. « (SAZU v Đukanovič 2014, 3) Pri specizmu gre za vrsto diskriminacije podobno kot pri seksizmu in rasizmu in prav tako gre tu za diskriminacijo na podlagi fizičnih karakteristik in prav tako je kulturno pogojen, kot omenjeni vrsti diskriminacije. Besedo specizem je leta 1970 prvič uporabil Richard Ryder in v najožji definiciji pomeni diskriminacijo na podlagi vrste. »Ko vidiš papagaja v kletki, zlato ribico v akvariju, psa na verigi, gledaš specizem. Če verjameš, da imata želva ali osa manj pravic do življenja in svobode, kot lisica in človek, ali pa jemlješ človeka za superiornega v primerjavi z ostalimi živalmi, podpisuješ specizem. Če obiskuješ vodne zapore in ZOO, nosiš kožo krave in lase ovac, ješ meso, jajca in proizvode narejene iz kravjega mleka, prakticiraš specizem.« (Dunayer 2009)

Specizem, ki je začel obstajati že v neolitiku, z udomačevanjem živali, tako poudarja razlike med človekom in drugimi bitji, ki naj bi bila človeku podrejena. Glavni razlog človekove nadvlade nad drugimi živimi bitji izhaja iz teze, da je le človek sposoben razumske in moralne presoje, zna komunicirati s pomočjo jezika in ima zavest o sebi. Specizem lahko delimo na

dva tipa in sicer grobi/naivni specizem ter rahločutni/sofisticirani specizem. »Oba poudarjata, da se ljudje pomembno razlikujemo od drugih, nečloveških živali, le da prvi pripisuje pomen goli pripadnosti človeškemu rodu, drugi pa taki ali drugačni (množici) lastnosti, ki jih ljudje tipično (statistično pomembno) izkazujemo, druga bitja pa ne.« (Shanks in LaFollette v Cavalieri 2006, 204) Ne glede na obliko specizma, gre vedno za izkoriščanje živali, kot vir zabave, hrane ter v druge namene. Kljub temu, da lahko specizem primerjamo z rasizmom in seksizmom, pa živali ne potrebujejo vseh pravic in enake obravnave kot na primer ženske ali temnopolti. »Enaka obravnava za ženske ali temnopolte zahteva, da se prizna obema skupinama volilno pravico, pravico ki bi bila nesmiselna za živali. Enaka obravnava za živali zahteva, da živali ne obravnavamo kot lastnino, kar pomeni da živali nehamo obravnavati kot naše vire.« (Francione 2000, 127) Odprava specizma je možna le v primeru, ko vrsta ne bo več moralno relevantna pri determinaciji članstva v moralni skupnosti.

3.4 ZGODOVINA ŽIVALSKIH PRAVIC

Človekov odnos do živali je ena izmed tematik filozofske razprave že iz časa pred našim štetjem. Seveda se je odnos do živali skozi zgodovino močno spreminjal. Zaskrbljenost nad trpljenjem živali so izrazili že stari Indijci mnogo let pred našim štetjem. »Skrb za trpljenje živali ni novo. Razvila se je okoli leta 1500 pred našim štetjem, v najstarejših delih ki so govorila o filozofiji in veri, indijskih Vedah, ki so zavračala hranjenje z mesom zaradi poškodb in smrti, ki jih to prinaša živalim.« (Gruen, Singer, 1987, 34) Šele v osemnajstem stoletju pa je z utilitaristično teorijo Jeremy Bentham v znanstveno razpravo uvedel nov pogled na sobivanje človeka z živalmi in njihovo izkoriščanje.

Aristotel, veliki starogrški mislec in filozof, je imel do živali povsem drugačen odnos, kot ga imamo danes. Tudi njegova utemeljitev suženjstva, kot nekaj naravnega, je danes zelo sporna. Aristotel je bil tako tudi mnenja, da človek živali lahko uporablja ne da bi o tem razmišljal, saj so živali nesporno manjvredna bitja od ljudi.

Po Aristotelu se dolgo časa noben vidnejši znanstvenik/filozof ni ukvarjal s pomenom odnosa ljudi do živali, vse do francoskega filozofa, matematika in fizika Descartesa, ki je živali v celoti izvzel iz domene etike in s tem dosegel »absolutno najnižjo točko«, ko gre za njihov moralni status. »Seveda so nekateri ljudje, vključujoč Descartesa, argumentirali, da so živali kot roboti-brez čustev, zato naj je ljudem dovoljeno živali obravnavati po lastni volji.« (Leslie

in Sunstein 2007, 120) Descartes tako začne gledati na živali kot na navadne stroje brez čustev. Za Descartesa je na eni strani obstajal svet razumne duše, ki se je trdno držala vere in na drugi strani popolnoma mehanicistična razlaga narave h kateri spadajo živali, ki pa so zgolj materija, telesa brez zavesti. »Ker je človeško bitje hibrid, sestavljen iz duše in telesa in mu narava sicer ni tuja, je pa postavljen nad njo zaradi navzočnosti duše ali *cognita*, je nekakšen most med svetovoma. Neljudje pa v celoti spadajo h goli materiji, kar ne pomeni le da se popolnoma podrejajo determinističnim načelom, temveč da so tudi brez vsakršne subjektivnosti.« (Cavalieri 2006, 58) Tu lahko govorimo kar o popolnem modelu antropocentrizma, ki daje vse pravice ljudem in prav nobene živalim, kljub temu, da Descartes meni, da veliko stvari živali bolje opravljajo od ljudi, a se temu ne čudi, »kajti, to samo dokazuje da se obnašajo naravno in instinktivno, kot to počne ura, ki čas kaže bolje kot naša presoja.« (Descartes v Luc 1992, 45)

Po Descartesovi razpravi o večvrednosti človeka nad naravo, je prvi, ki je nekoliko obrnil razpravo o moralnem statusu živali v drugo smer, Nicolas Copernicus. Kopernik, ki velja za prvega »morilca človekovega samoljubja«, je prišel do spoznanja, da zemlja in z njo človek ni več središče vesolja, s tem pa je tudi pomagal pri transformaciji mišljenja, da je človek absolutno nad živalmi, k mišljenju, ki ga kasneje razvije Darwin in sicer da je tudi človek le ena od živali.

Kljub, nekaterim zametkom nove misli v etiki, ki jo je kasneje razvil Jeremy Bentham in sprožil pravo revolucijo v etiki, saj je razvil novo etično šolo, ki je opustila vse povezave z vero in tradicijo, ki so bile značilne za njegov čas in čas pred njim, pa se je tudi Benthamov sodobnik Immanuel Kant (1724 - 1804) navezoval na Aristotelovo misel. Tako je Kant v svojih *Predavanjih o etiki* rekel: »Ker se živali sebe ne zavedajo in obstajajo le kot sredstvo, medtem ko je človek smoter, do živali nimamo neposrednih dolžnosti, pač pa so dolžnosti do njih posredne dolžnosti do človeka.« (Nova revija 237/238, 115) Kant torej tako kot njegovi predhodniki trdi, da je žival le sredstvo v rokah ljudi, le da v nasprotju z Descartesom meni, da imajo živali tudi zavest. Kljub zavesti pa žival še vedno nima uma in le um omogoča moralnost. »Bitja, obdarjena z umom so svobodna, ker si sama postavljajo zakone. Ker moralni zakon za svoj obstoj terja svobodo, je um ta, ki omogoča moralnost. Vendar pa moralni zakon, ki temelji na umu ne more biti partikularen in subjektiven: veljati mora obče in objektivno za vsa umna bitja.« (Cavalieri 2006, 68)

Medtem, ko se je Kant nanašal v svoji teoriji na Aristotela in Descartesa, pa je v Angliji istočasno nastajal nauk, ki je prinesel radikalen zasuk v moralni teoriji. Jeremy Bentham

(1748 - 1832) je z opustitvijo vseh povezav z vero in tradicijo globoko vplival na kasnejše pogled filozofov na moralno filozofijo in politiko. Bentham je oče in utemeljitelj utilitarizma, teorije, ki pravi da človek ni edino bitje, ki ima pravice, vendar so poleg človeka, pravic vredna tudi druga bitja, ki so sposobna občutiti ugodje in bolečino. »Tu je torej preseženo najvišje načelo antropocentričnega humanizma; najvišji cilj moralne in politične dejavnosti ni toliko svoboda, ampak maksimizacija vsote sreče v svetu; prvi smoter prava je varovati interese vseh subjektov, ne glede na to, kdo so ti subjekti; ker so vse stvari sicer enake...je torej enako nedopustno povzročati trpljenje živali ali človeku.« (Luc 1992, 51) Sposobnost trpljenja oziroma občutka bolečine je tako v Benthamovem utilitarizmu edino merilo, ki podeljuje živalim pravico do enake obravnave.

Pri zgodovini razvoja zagovora pravic živali je pomembno omeniti še dva Kantova in Benthamova sodobnika. Prvi je John Lawrence (1753 - 1839), ki je v svojem delu *A Philosophical and Practical Treatise on Horses, and on the Moral Duties of Man Towards the Brute Creation*, pisal o pravicah ter blaginji živali, drugi pa je Richard Martin (1754 - 1834), irski politik in zagovornik človekovih in živalskih pravic. Richard Martin je bil eden prvih vidnejših aktivistov v boju za živalske pravice. Zavzemal se je za spremembo zakonodaje Velike Britanije in sicer za uzakonitev prepovedi mučenja živali. Leta 1824 mu je RSPCA (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals), ki je bila tudi prva sodobna svetovna organizacija, ki se je zavzemala za blaginjo živali, podelila čast in ga pripoznala kot vodilnega ustanovnega člana te organizacije.

Vidnejši naslednik Jeremiya Benthama je bil vsekakor Henry Salt (1851 – 1939) . Ferry Luc celo imenuje Benthama za starega očeta in Salta za očeta utilitarizma in gibanja za osvoboditev živali. Salt je izredno pomemben za razvoj pravic živali, saj je prvi, ki je napisal knjigo, posvečeno izključno živalskim pravicam. V knjigi *Animals' Rights: considered in relation to social progres (Pravice živali v njihovem razmerju do družbenega napredka)*, ki je bila izdana leta 1892, je poskušal ljudi prepričati naj ne ubijajo ali jejo živali, prav tako pa je bil mnenja, da je takšno ravnanje odmik od civilizirane družbe. Salt sicer ni pretirano izviren v svoji teoriji, saj se v marsičem nanaša na Benthamovo teorijo, kljub temu, pa pri njem vidimo, da v nasprotju z Benthamom poskuša vzpostaviti povezavo med človeškimi in živalskimi pravicami. »Res pa je, da Salt doda novo veljavo s tem, ko skuša vzpostaviti natančno logično povezavo med obstojem človekovih pravic in nujnostjo uvedbe pravic živali: »Imajo živali pravice? Če jih imajo ljudje, potem nedvomno.« Tako je od prve vrstice knjige trdno prepričan Salt (Luc 1992, 51)

Benthamu ter Saltu kasneje sledi več bolj ali manj vidnih zagovornikov pravic živali, ki na takšen ali drugačen način nadaljujejo delo svojih predhodnikov.

3.5 UTILITARIZEM

»Vprašanje ni: Ali lahko razmišljajo? Niti: Ali lahko govorijo? Ampak: Ali lahko trpijo.«

(Jeremy Bentham, The Principles of Morals and Legislation)

Utilitarizem je, kot že povedano, teorija oziroma filozofski nazor normativne etike, katerega oče je Jeremy Bentham, kasneje pa ga je dodatno razvil Peter Singer in v grobem pravi, da je pravilno postopanje tisto, ki poveča koristnost ter zmanjša trpljenje in negativitete. Sposobnost trpljenja in uživanja je ključna lastnost, ki kaže na to ali ima neko bitje interes ali ne. »Sposobnost trpljenja in uživanja je predpogoj za to, da sploh imamo interese, je pogoj, ki mora biti izpolnjen, da bi sploh lahko smiselno govorili o interesih. Nesmiselno bi bilo trditi, da ni v interesu kamna, da ga šolarček brca po ulici. Kamen nima interesov, saj ne more trpeti...Miš na primer, pa ima interes, da ne bi bila mučena, kajti miši trpijo, če z njimi ravnamo na tak način.« (Singer 2008, 65) Interes je torej v utilitaristični misli kriterij pravnega subjekta in služi kot temelj moralnega spoštovanja. Gre za strogi odmik od antropocentrizma, saj človek ni edini, ki ima interese, torej ni edini pravni subjekt. Specist, ki v ospredje postavlja človeško vrsto bi rekel, da je bolečina, ki jo občuti žival, manj slaba oziroma boleča kot tista, ki jo doživlja človek, pa je temu res tako? Seveda smo si ljudje in živali različni, zato moramo to tudi upoštevati pri uveljavitvi načela enakega upoštevanja interesov. Človek v primeru hude bolezni zaradi umskih muk bolj trpi od živali, hkrati pa bo majhna žival mnogo bolj trpela, če jo bomo udarili z enako močjo kot človeka. »Uporaba načela enakosti pri povzročanju trpljenja je vsaj v teoriji precej enostavna. Bolečina in trpljenje sta slaba in morali bi ju preprečevati ali zmanjševati ne glede na raso, spol ali vrsto trpečega bitja. Kako slaba je bolečina je odvisno od njene ostrine in trajanja, toda bolečine iste ostrine in trajanja so enako hude, naj jih občutijo ljudje ali živali.« (Singer 2008, 68) Tako je trpljenje in njegovo upravičenost ali neupravičenost komentiral Peter Singer, vendar pa je na tem mestu še bolj pomemben razmislek o utemeljenosti ubijanja. Ko govorimo o živalski etiki

ni govora le o mučenju ampak tudi o ubijanju živali. Značilna je specistična misel, da je življenje bitja, ki je sposobno abstraktnega mišljenja in je tudi samozavedajoče, torej človeka, več vredno od življenja živali. Sprašujemo se torej o vrednosti življenja kot takega. V katerem primeru je vrednost živalskega življenja manj vredna od vrednosti človeškega? To je ključno vprašanje diplomske naloge, ki jo berete. Če vzamemo za primer Inuita: Inuit ne more preživeti od rastlinja, saj ga v mrzlem arktičnem podnebjju ni mogoče nabrati, poleg tega pa rastlinska prehrana verjetno prebivalcu Grenlandije ne bi dala dovolj hranil, ki jih v mrazu rabi za preživetje, zato so Inuitska ljudstva pretežno mesojeda. Njihova dieta bazira predvsem na lovu živali. Zanimivo bi bilo slišati komentar utilitarista, ko je govora o Inuitski dieti, verjetno pa se z njo nikakor ne bi strinjal. Singer, ki sicer zagovarja strogi utilitarizem in je tudi zagovornik evtanazije, saj lahko »v posameznih položajih smrt zaradi samomora ali evtanazije ocenjujemo kot boljšo od življenja«, zagovarja sledeče načelo: »Ko enkrat vemo, da moramo do življenja živali gojiti enako spoštovanje kot do življenja ljudi, ki so na podobni intelektualni stopnji, se ne bomo mogli hudo zmotiti.« (Singer v Luc 1998, 59) Specistična misel namreč zagovarja že omenjeno tezo, da je človeško življenje absolutno večvredno od živalskega zaradi razlike v umu. Človeški um je namreč sposoben abstraktnega mišljenja in to mu daje moč nad naravo. Utilitarist se na tem mestu vpraša: Ali je potemtakem tudi življenje invalida – umsko ali prizadete osebe ali človeka z nizki IQ-jem manjvredno od življenja ostalih v skupnosti? Ali bi potem bilo etično in prav takšne ljudi izpostavljati težkim znanstvenim poskusom? Seveda se do tako ali drugače prizadetih ljudi ne obnašamo v skladu s tem in tudi cilj argumenta ni, da bi se ljudem s težavami v razvoju znižal status - ravno obratno, cilj je, da se status zviša živali, ki je na enaki stopnji samozavedanja, kot tak človek. »Ne mislim predlagati, da bi morali umsko zaostale ljudi na silo pitati s prehranskimi barvili, dokler jih polovica ne pomre, čeprav bi nam to vsekakor natančneje povedalo ali je neka snov za ljudi varna, kakor pa, če jo preizkusimo na zajcih ali psih. Rad bi, da se naše prepričanje, da bi bilo takšno ravnanje z umsko zaostalimi ljudmi zgrešeno, razširi na nečloveške živali, ki so na podobnih stopnjah samozavedanja in imajo podobne sposobnosti za trpljenje« (Singer 2008, 83)

Utilitarizem ima kot tak nasprotnike na obeh straneh, tako med tistimi, ki se strastno zavzemajo za živalske pravice kot med tistimi, ki zagovarjajo specistično misel. Specističen pogled na živali in njihove pravice smo že obdelali, zato je kritika jasna. Kritika utilitarizma s strani zagovornikov živalskih pravic je predvsem kritika Jeremyja Benthama in njegovega načela koristnosti, ki pravi da je »kar največja sreča, kar največjega števila (ljudi) merilo tega,

kaj je prav in narobe.« (Bentham 2013, 137) Težava, ki jo zagovornik pravic živali vidi v tem citatu, se nanaša na pomislek ali lahko trpljenje in smrt bilijard živali za prehrano odtehta užitek milijonov ljudi, ki jedo živali. To lahko tudi pomeni, da je trpljenje milijonov poskusnih laboratorijskih živali upravičeno, če milijarde ljudi zaradi tega bolje živi in se zdravi z zdravili, ki so bila testirana na živalih. Prav zaradi tega naj bi utilitarizem padel kot moralna teorija, pojavljajo pa se tudi nove moralne/etične teorije, kot na primer painism.

3.5.1 PAINISM, KOT ODGOVOR NA UTILITARIZEM

Painism je izraz, ki ga je leta 1990 iznašel Richard Ryder, angleški pisatelj, psiholog in zagovornik živalskih pravic, kot odgovor na Benthamov utilitarizem. Ryder argumentira, da ima vsako bitje, ki občuti bolečino pravico do moralnega položaja v družbi. Painizem je postal princip na katerem je Ryder baziral svojo razpravo o etiki. »Eden od pomembnih načel painism-a (ime, ki sem dal na mojemu moralnemu pristopu), je, da bi se morali osredotočiti na posameznika, saj je posameznik - ne rasa, narod ali vrsta – tisti, ki dejansko trpi. Iz tega razloga, se bolečine in užitki več posameznikov ne morejo smiselno združiti, kot se dogaja v utilitarizmu in večini moralnih teorij.« (Ryder v Guardian, 2005) Ryder meni, da v primeru skupinskega posilstva žrtve, utilitarizem ni smotrno, saj v tem primeru utilitarizem pravi, da je trpljenje žrtve upravičeno, ker je ob tem dejanju vsota zadovoljstva posiljevalcev očitno večja od trpljenja žrtve. »Ampak zavest, zagotovo, je omejena z mejami posameznika. Moja bolečina in bolečina drugih sta tako v ločenih kategorijah; ne morete jih dodati ali jih odšteti enega od drugega. To sta različna svetova.« (Ryder v Guardian 2005) Painizem sloni na sledečih predpostavkah:

1. Bolečina so vse vrste trpljenja, ne glede na to ali gre za psihično ali fizično bolečino
2. Bolečina ima večjo moč od užitka, kajti če dobimo na izbiro užitek ali preprečitev bolečine bomo izbrali preprečitev bolečino.
3. Posamezniki, ki trpijo za isto količino bolečine zaslužijo enako obravnavo, ne glede na to, kakšna je njihova vrsta. Enaka količina bolečine pri miših je tako pomembna kot enaka količina bolečine pri človeku.
4. Intenzivnost trpljenja vsakega posameznika, še posebej pri tistih posameznikih, ki trpijo najbolj, bi morala voditi našo moralno dejanje.

5. Painism je kot je moralna teorija univerzalna, kar pomeni, da velja za vsako bitje, povsod, v vsakem trenutku, v vsaki situaciji.

Ryder je velik nasprotnik izkoriščanja živali in predvsem opozarja na trpljenje, ki je živalim prizadejano ob izvajanju poskusov v medicinske in druge namene. Hkrati preko poročil ter brošur opozarja na podobnost med vrstami, ter specizem, kot tudi rasizem, definira predvsem kot vrsto predsodkov, ki kažejo na sebično neupoštevanje interesov drugih vrst in njihovega trpljenja.

4 IZKORIŠČANJE ŽIVALI

Človeštvo živali izkorišča že od časa neolitika, ko so ljudje pričeli z udomačevanjem živali, za prehrano pa so živali seveda uporabljali že prej. Sprva so ljudje torej ubijali živali zaradi hrane in obleke, kasneje so živali žrtvovali tudi v čast bogovom. Vsekakor je razcvet krščanstva še dodatno podkrepil specizem in izkoriščanje živali. Tako je v Bibliji zapisano:

Bog je rekel: 'Zemlja naj rodi živa bitja po njihovih vrstah: živino, laznino in zveri zemlje po njihovih vrstah!' Zgodilo se je tako. Bog je naredil zveri zemlje po njihovih vrstah, živino po njenih vrstah in vso laznino na zemlji po njenih vrstah. Bog je videl, da je dobro. Bog je rekel: 'Naredimo človeka po svoji podobi, kot svojo podobnost! Gospoduje naj ribam morja in pticam neba, živini in vsej zemlji ter vsej laznini, ki se plazi po zemlji.' Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moškega in žensko je ustvaril. Bog ju je blagoslovil in Bog jima je rekel: 'Bodita rodovitna in množita se, napolnita zemljo in si jo podvrzita; gospodujta ribam v morju in pticam na nebu ter vsem živalim, ki se gibljejo po zemlji!' Bog je rekel: 'Glejta, dajem vama vse zelenje s semenom, ki raste po vsej zemlji, in vse sadno drevje, katerega sadje nosi seme. Naj vama bo v hrano. (Prva Mojzesova knjiga)

Vidimo lahko, da je človek postavljen absolutno nad naravo in živali. Med drugim je v Bibliji zapisano naj si človek podvrže zemljo in naj gospoduje živalim na njej. Krščanska filozofija je takšno misel prevzela od Grkov in Hebrejcev ter s tem še dodatno podkrepila prepričanje o človeški superiornosti.

V namen zabave je človeštvo živali izkoriščalo že v času pred našim štetjem. V Makedoniji so med arheološkimi izkopavanji odkrili najdišča, ki segajo do 2000 let pred našim štetjem in

kažejo na to, da so imeli v tistem času v kletkah zaprte leve v namen zabave ljudi. V času antičnega Rima je na področju današnjega Rima obstajal prvi cirkus, Circus Maximus, ki je bil znan predvsem po konjskih dirkah. Ne smemo pa pozabiti niti na spektakularne gladiatorske boje, za katere so bili značilni tudi boji z divjimi živalmi, predvsem s tigri in levi. Izkoriščanje živali v namen zabave ljudi se je nadaljevalo skozi celo zgodovino, vse do danes. (Dragotta, Learning to Live)

Živalim v prid ni bil niti razvoj medicine in znanosti, saj so ljudje od nekdanjih živali uporabljali v namen različnih znanstvenih poskusov. V časih moderne dobe pa je metoda testiranja na živalih imenovana vivisekcija doživela pravi razcvet. Ne smemo niti pozabiti na milijone živali, ki jih človek vsako leto pobije preprosto zgolj za namene modne industrije.

4.1 VIVISEKCIJA

»Vsa bitja trepetajo pred nasiljem. Vsa se bojijo smrti. Vsa ljubijo življenje. V drugih najdi sebe. Koga lahko potem prizadeneš? Kakšno škodo lahko povzročiš?«

Buda

Vivisekcija, prevedeno iz latinščine, pomeni seciranje na živo in predstavlja testiranje na živi živali z razvitim nevrološkim sistemom. Ameriški slovar kulturne dediščine definira vivisekcijo kot: »Dejanje rezanja v ali seciranja telesa žive živali, posebno za namen znanstvene raziskave.« (American Heritage Dictionary v A primer on animal rights, Rifkin 2002) Ta definicija je sicer pravilna, vendar pa ne zajema vsega kar vivisekcija pravzaprav je. »Zato je treba opredelitev razširiti na kakršno koli invazivno uporabo nečloveških živali za testiranje, raziskovanje ali izobraževanje.« (Rifkin 2002, 219) Rifkin tudi pravi, da ne smemo pozabiti na to, da so živali postavljene v kletke, kjer čakajo na to, da se jih uporabi za testne predmete. Pomemben pa je še en aspekt vivisekcije in sicer: »Vivisekcija se sklicuje tudi na kršitev (za domnevne znanstvene študije) kakršne koli temeljne pravice, ki je priznana nečloveški živali živeti neovirano, ne da bi se jo uporabilo kot orodje in ne da bi bila podvržena stresu, bolečini, trpljenju ali smrti za hipotetično zavoljo druge vrste ali drugega posameznika.« (Rifkin 2002, 219)

Vivisekcija je metoda, ki jo človek uporablja že več kot 2000 let. »Vivisekcijo lahko izsledimo kar 377 in 460 let pred našim štetjem. Hipokrat, veliki antični znanstvenik, je bil

vivisektor. Aesculapius, Celsus, Aulus Cornelius, in kasneje Galenus Claudius ter drugi veliki starodavni znanstveniki so prakticirali vivisekcijo na nižjih živalih in tudi na ljudeh.« (Gaertner, 1891, 864)

Vidimo lahko, da ima ta metoda dolgo tradicijo, a se je skozi leta in stoletja spreminjala. Danes se vivisekcija uporablja v zelo različne namene, na katere morda niti ne pomislimo. Govorimo lahko vsaj o štirih področjih naše družbe, kjer se uporablja vivisekcija. Morda najmanj znana je uporaba živali za poskuse v orožarski industriji. Gre za poskušanje orožja na živalih. »Tu na filogenetsko višje razvitih živalih temeljito preskušajo atomsko, kemično in biološko orožje.« (Poskusi na živalih, 1999, 10) Drugo področje, kjer se živali uporabljajo v namene testiranja, je danes zelo obširno in hkrati pogosto neopravičljivo in sicer poskusi na živalih v kozmetični industriji. Večina večjih mednarodnih podjetij testira na živalih ali pa vsaj uporablja produkte, ki so bili testirani na živalih. Kljub temu, da javnost pogosto obsoja testiranje kozmetičnih produktov, pa velike korporacije nimajo posluha za to. »Pravzaprav kot je Gillette navedel v odgovoru na javno kritiko njegovega testiranja na živalih, problem navsezadnje ni v moralni obvezi do živali; to je zadeva korporacije, ki je obvezana svojim delničarjem, da nadaljuje s prodajo novih produktov.« (Francione 2000, 48) Vidimo lahko, da je velikim korporacijam veliko bolj v interesu dobro zaslužiti, kot preprečiti nesmiselno mučenje živali. Obstajajo neuradne liste, ki jih navadno kreirajo in izpopolnjujejo posamezniki, ki pogosto sami kontaktirajo podjetja in se pozanimajo v kolikšni meri podjetje uporablja vivisekcijo pri izdelavi svojih produktov. Tu je govora o beli (izdelki ki niso testirani na živalih), sivi (izdelki ki vsebujejo snovi ki so bile testirane na živalih-posredno testirani produkti), ter črni listi (testirani izdelki). Tretje področje na katerem se testiranje na živalih uporablja vsakodnevno so poskusi na živalih za namene medicinskih raziskav. Najbolj pogosto govorimo o testiranju na živalih v različne namene in na različne načine. Kljub krutosti, naj omenim le dva primera: »draženje razgaljenih živčnih mest v možganih ne-omamljenih živali s kemikalijami in električnim tokom,...presajanje organov in delov teles drugih živali na poskusno žival;« (Poskusi na živalih 1999, 16) Medicina živali uporablja tudi za namene študija ter tudi v genetskih preiskavah, na primer v namene poskusov genetskega inženiringa. Kot primer naj navedem enega od nesmiselnih večletnih poskusov:

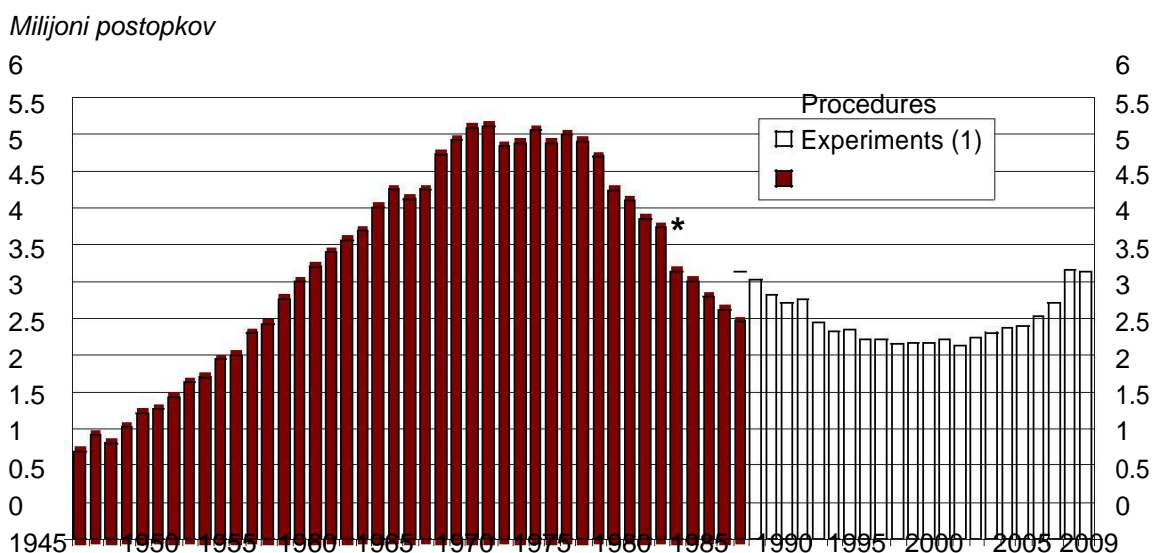
Raziskovalci na Kalifornijski univerzi na Berkeley-u so porabili desetletje v namen poskusa, da bi psice preobrazili v pse in pse v psice s pomočjo uporabe hormonov. Ena od ugotovitev te raziskave je, da psice, v katere so injecirali moške pasje hormone,

lahko razvijejo nekaj podobnega penisu, vendar pa psice teh »penisov« ne bodo mogle uporabiti za namen razmnoževanja z netestiranimi osebkami. (Francione 2000, 38)

Četrta in tudi največja uporabnica poskusov na živalih je farmacevtska industrija. Lahko govorimo celo o deset ali sto-tisočih živali, ki umrejo med nastajanjem enega samega zdravila. Prav testiranju na živalih za namene farmacevtske industrije se najpogosteje očita neupravičenost. Pogosto se namreč izkaže, da kljub temu, da je bilo neko novo zdravilo ničkolikokrat testirano na živalih, nima pravega učinka pri ljudeh. Druga težava pa je, da farmacevtska podjetja pogosto iznajdejo »novo« zdravilo, ki pa že obstaja pod drugim imenom oziroma pod drugo znamko. »Veliko poskusov na živalih je povsem odveč. Kadar mora na primer v nekem nemškem farmacevtskem laboratoriju 1000 živali umreti za »novo« zdravilo, ki je v Združenih državah Amerike že zdavnaj v prosti prodaji, je to vredno razmišljanja.« (Poskusi na živalih 1999 14)

Za testiranje v različne namene se letno uporabi na milijone in milijone različnih živali, kar si lahko ogledamo tudi v spodnjih dveh razpredelnicah, ki se nanašata na testiranje na živalih v letih 1945-2009 v Veliki Britaniji ter na živalske vrste ki se uporabljajo v te namene.

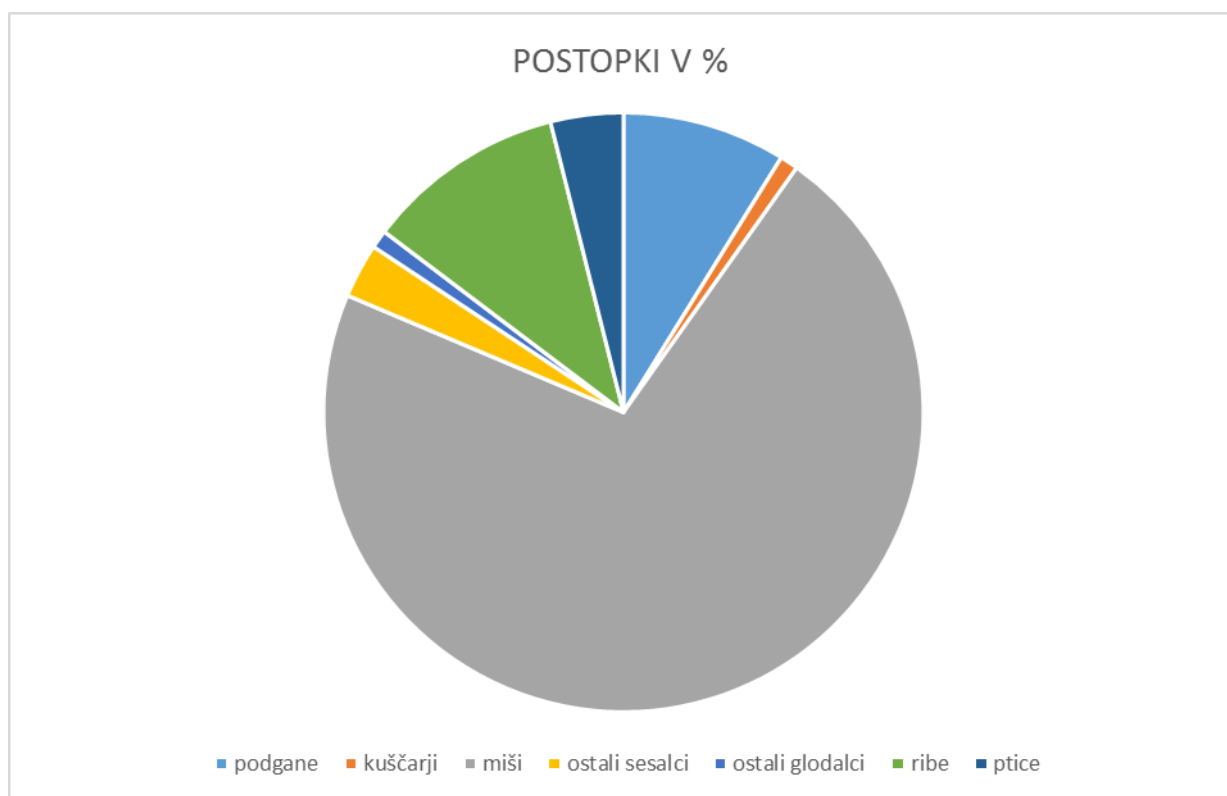
GRAF 4.1: Eksperimenti ali postopki (testiranja na živalih)* izvršeni po letih 1945-2009

Vir: Government UK (2015).

V Veliki Britaniji so leta 2009 na novo začeli preko 3,6 milijona postopkov testiranja na živalih, kar je 37.000 ali cca 1% postopkov manj kot leto pred tem. Kljub temu, da je število poskusov v Veliki Britaniji veliko nižje kot leta 1970, ko je število poskusov celo presegalo številko 5,5 milijona, pa je v zadnjih letih zopet viden manjši trend naraščanja poskusov na živalih. Od leta 2000 do leta 2009 je število poskusov na živalih poskočilo iz dobrih dveh milijonov na že omenjenih 3,6 milijonov v letu 2009.

GRAF 4.2 : Postopki (testiranja na živalih) glede na vrsto živali (VB), 2009

Vir: Government Uk (2015).

Navadno so za namene testiranja uporabljene ribe, podgane, ptice, psi, mačke in tudi opice. Najpogosteje pa se še vedno uporablja miši.

Tako so na primer v Veliki Britaniji v letu 2009 za namene testiranja uporabili 73% miši, 11% rib, 9% podgan, 4% ptic, 2% drugih sesalcev, 1% drugih glodalcev ter 1% kuščarjev.

4.2 MESNA INDUSTRIJA

»Nič ne bo zvišalo možnosti preživetja na Zemlji kot korak k vegetarijanski prehrani.«

A.Einstein

Mesna industrija je pravi razcvet doživela v zadnjih desetletjih, začetki pa segajo deset-tisoč let nazaj, ko se je začela razvijati živinorejska družba. Nomadska plemena iz kurdskega gorovja v severovzhodnem Iraku naj bi prva začela udomačevati ovce. »Antropologi domnevajo, da se je lov razširil, ko so si ta plemena začela lastiti določene črede divjih ovc, jih odbirati in vse bolj nadzirati njihovo gibljivost, prehranjevanje in razmnoževanje. Čez čas so se naučili kastrirati in ubijati ovne, da so bile črede sestavljene večinoma iz samic in nekaj samcev. Iz tega so se naučili še izbirati, da so »ustvarili« živali z bolj zaželenimi lastnostmi.« (Tuttle 2013, 17) Kmalu za ovcami so začeli udomačevati divje koze. Približno dve tisočletji kasneje se je na zahodu pričelo udomačevanje krav za prehrano, dva do štiri tisoč let kasneje pa še udomačevanje konjev in kamel. V starih živinorejskih družbah so živali poleg prehrane predstavljale pravo bogastvo. Potekalo je tudi trgovanje z živalmi. Besede ki jih uporabljamo v zvezi z trgovanjem, na primer kapital in denar, izvirajo iz obdobja trgovanja z živalmi. »Pravzaprav tudi beseda »capital« (slovensko »kapital«, op. prev.) izvira iz besede *capita*, kar v latinščini pomeni »glava« na primer za štetje glav krav in ovc...Angleška beseda »pecuniary« (slovensko »denaren« op. prev.) izvira iz latinske besede *pecus*, kar pomeni živina, in starodavni rimski kovanec *denarius* je dobil svoje ime po svoji vrednosti desetih oslov.« (Tuttle 2013, 17)

Skozi zgodovino se je sicer uporaba živali za prehrano večala, kot se je tudi večalo število ljudi na zemlji. Pravo ekspanzijo je mesna industrija doživela po drugi svetovni vojni, namreč pred drugo svetovno vojno je bila večina živali za prehrano tradicionalno vzgojenih na majhnih družinskih kmetijah, v relativno odprtem okolju (živali so bile pogosto spuščene na prostem). Po drugi svetovni vojni so se zaradi tehnoloških inovacij spremenile metode kmetovanja, predvsem v smeri uporabe zdravil in kemikalij za doseganje večje proizvodnje in spopadanje z boleznimi. »Kljub zaskrbljenosti okoljevarstvenikov, zagovornikov živali ter celo kmetovalcev glede večanja števila potrošnikov in posledično glede vesplošne nevarnosti uničenja okolja, mučenja živali in nevarnosti za zdravje ljudi, ki jih povzroča tovarniško

kmetovanje, je pričakovano, da se bo celo povečala uporaba intenzivnih metod produkcije.«
(Rifkin 2002 172)

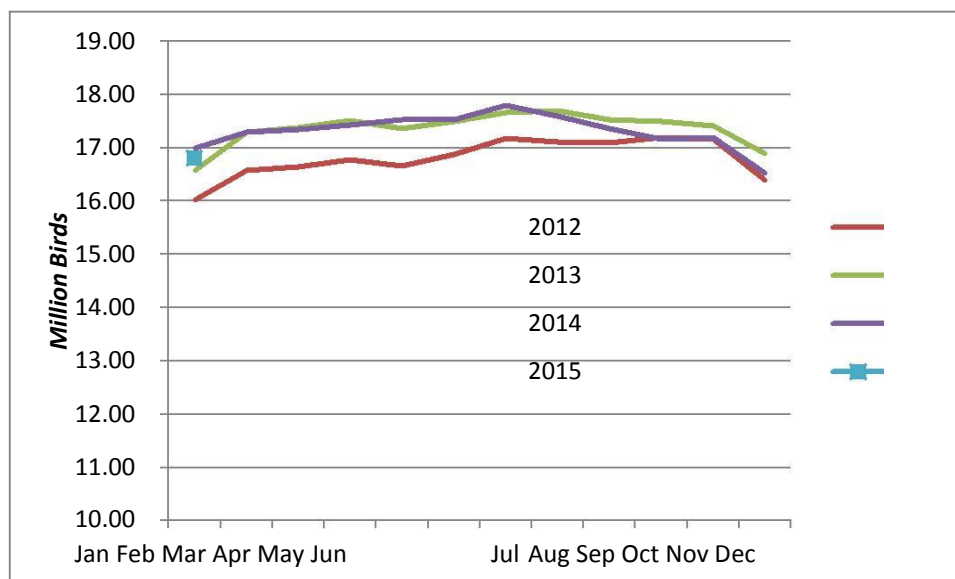
Proizvodnja mesa je že tako razširjena, da vpliva tudi na podnebne spremembe. Za množično živinorejo je namreč danes v uporabi 30% celotne površine Zemlje. 33% orne zemlje pa se uporablja za proizvodnjo krme. Združeni narodi so izdali leta 2007 podnebno poročilo, v katerem so predstavili tudi nekaj dejstev v povezavi z mesno industrijo in njenim vplivom na podnebje.

Množična živinoreja ustvarja s svojimi 1,5 milijarde govedi, 1,7 milijarde ovc in koz ter nešteti prašiči in perutnino 18% delež efekta tople grede, računano na CO₂ ekvivalent. Ta delež je večji kot ga doprinese celotni svetovni promet. Množična živinoreja po vsem svetu proizvede letno 115 milijonov ton metana. Ena molekula metana k učinku tople grede prispeva 25-krat več kot ena molekula CO₂. Dušikovi oksidi, ki nastajajo v gnoju, imajo celo 296-krat večji potencial globalnega segrevanja kot CO₂. (Kugler in drugi 2009, 10)

Zanemarljivo ni niti dejstvo, da rejne živali dandanes predstavljajo kar 20% vseh živali na zemlji. Kot že omenjeno, govorimo o nepojmljivem številu živali, ki se jih vsako leto zakolje za prehrano ljudi. Svetovno gledano se za hrano porabi največ ptičev, predvsem na račun ozaveščanja javnosti o škodljivosti uživanja rdečega mesa, a kljub temu tudi produkcija svinjine ne upada, temveč narašča. Tako je bilo v Združenih državah Amerike v letu 1999 skoraj devet milijonov izvaljenih piščancev namenjenih za prehrano, od tega jih je v klavnice prišlo okoli 8,1 milijona, med tem ko jih je na stotine milijonov umrlo med samo produkcijo. Prav tako je bilo v ZDA v letu 1999 zaklanih 273 milijonov puranov, več deset milijonov pa jih je umrlo še pred prihodom v klavnico. Število prašičev za zakol v ZDA prav tako narašča (za okoli 10% v zadnjem desetletju) in dosega število okoli 100 milijonov prašičev na leto. Narašča tudi število krav in bikov v prehranski industriji, predvsem na račun produkcije mleka. (Bauston 2002, 172 – 180)

Vlada Velike Britanije objavlja mesečna poročila o produkciji mesa v Veliki Britaniji. Iz grafa ki se nanaša na zakol rejnih piščancev lahko razberemo, da je število zaklanih piščancev relativno konstantno in se giblje med 16 in 18 milijonov piščancev tedensko. Viden je trend v zadnjih treh letih, da število piščancev za zakol v poletnih mesecih nekoliko poskoči ter v zimskih nekoliko upade.

GRAF 4.3 : povprečno število zaklanih rejnih piščancev na teden v VB

Vir: Government UK (2015).

Ne smemo pozabiti niti na druge živali, ki jih uporabljamo za namene prehranjevanja, na primer na ribe, rake, lignje in druge vodne živali. V zadnjih letih se je povečala tudi poraba rib, predvsem zaradi prepričanja, da je ribje meso zdravo in da ribe ne občutijo toliko bolečine kot druge živali. »Za zadovoljitev povečanega povpraševanja, ki ga pomaga soustvarjati industrija skozi propagando, kot tisto pri drugih živalskih prehranskih izdelkih, kljub čedalje večji krutosti proizvodnje - so milijoni rib subjekt enake intenzivne produkcije kot piščanci, purani, teleta in druge kopenske živali.« (Cantor v Rifkin 2002, 210)

Pri tako množični produkciji živali za prehrano ljudi prihaja do hudih kršitev pravic živali. Prevozi živali iz farm v klavnice so mučni, živali nimajo prostora. Piščancem pristrizejo kljune, saj bi lahko poškodovali en drugega zaradi premalo prostora na piščančjih farmah. »Svinjam preluknjajo nosove in vanje vstavijo rinke, podobno je pri ušesih telet; piščanci so nagnjeni na tovornih vozilih; trske so iz vode prestavljene v sode ledu in se prodajajo na tržnicah kot žive trske; jegulje še migajo v ponvah; in polži, jastogi in raki so vrženi živi v vrelo vodo.« (Francione 2000, 59)

4.3 UPORABA ŽIVALI V NAMEN ZABAVE

Ljudje vsakodnevno zlorablajo živali v namen zabave. Obstaja mnogo vrst zabave namenjene ljudem, ki vključujejo zlorabo živali. Nekatere so prepovedane in kaznive, pogosto tudi sprevržene, druge pa so dovoljene in celo dobro sprejete s strani širše javnosti. Tako so že dolgo znane španske bikoborbe, ameriški rodei, pasje in konjske dirke, petelinji in pasji boji, živalska pornografija, cirkusi in živalski vrtovi. »V tisočih živalskih vrtov, cirkusov, dirkališč, in rodeov, uporabljamo živali za našo lastno zabavo. Znotraj izrazov v katerih snujemo te dejavnosti- »zabava«, »diverzija«, »razvedrilo«, »šport« in tako naprej-uresničujemo vsako trditev za njihovo »nujnost«.« (Francione, 2000, 22)

Vsakdo je kot otrok obiskal kakšen cirkus, ne da bi pomislil kakšno mučenje se skriva v zaodrju arene. Živali bivajo v premajhnih kletkah, za trening trenerji uporabljajo električne šoke, biče, težke verige. Živali so vsakodnevno izpostavljene reflektorskim lučem, močnim zvokom, kričanju ljudi, poleg vsega pa so živali tudi pogosto omamljene. Cirkuško osebje velikokrat živalim niti ne nudi prave veterinarske oskrbe. »Cirkusi, predvsem tisti potujoči, pogosto ne zagotavljajo ravno dobre veterinarske oskrbe za živali, saj je večina veterinarjev usposobljenih le za delo s psi, mačkami, drugimi malimi živalmi ter farmskimi živalmi, nimajo pa izkušenj z zdravljenjem eksotičnih živali.« (Francione 2000, 23) Zaradi napačnega zdravljenja in stresa, živali pogosto poginejo veliko prezgodaj. Na primer Azijski sloni v naravi navadno doživijo okoli šestdeset let, v cirkusih v povprečju le pol toliko, okoli trideset. Pogosto tudi živali zaradi stiske, ki jo doživljajo ob takšnem načinu življenja poškodujejo svoje trenerje ali drugo cirkuško osebje. O tem priča tudi zgodba slonice Tyke.

Sedeminosemdeset metkov ni ubilo slonice Tyke-življenje v cirkusu jo je. 20. avgusta 1994 je bilo načrtovano da Tyke nastopi v zaključni točki matineeje cirkusa Circus Internationals Saturday v Honolulu. Tik pred vstopom v ring je 21-letna, 4 tone težka Afriška slonica obračunala z Williamom Beckwithom, cirkuškim ženinom in ga podrla po tleh. Ko je Allen Campbell, Tyke-in trener poskušal rešiti Beckwitha, ga je Tyka zdrobila do smrti. Tyke je nato zapustila areno in za seboj pustila poškodovanega Beckwitha ter presenečeno občinstvo. Lokalna policija jo je nato lovila nekaj ulic, dokler ni v Tyko izstrelila številne metke. Ko je policija obkolila ranjeno Tyke, so prišli tudi delavci lokalnega živalskega vrta in ji vbrizgali smrtonosno injekcijo. Kasneje so

bili ob pogledih prestrašene publike, v Tyke izstreljeni trije poslednji izstrelki. (Church v Rifkin 131, 2002)

Ta zgodba priča o grozotah, ki se dogajajo v cirkusih. Trenerji in cirkuški delavci se namreč nad živalmi dnevno izživljajo, zato se nemalokrat zgodi, da žival v stiski stori kaj povsem nepredvidljivega, kot je to storila Tyke. »Velike živali, kot na primer sloni, so vključeni vedno kadar ne nastopajo in vedno med transportom, pogosto v vagonih vlakov, na dolgih razdaljah in v ekstremni vročini.« (Francione, 2000, 23)

Cirkusi, ki v svojih točkah uporabljajo prostoživeče živali so mnogokje po svetu prepovedani (tudi v Sloveniji), povsod po svetu pa so popularni in tudi dovoljeni živalski vrtovi. Živalski vrtovi so sicer zelo različni in v nekaterih vladajo dobro pogoji, kljub temu pa so v živalskih vrtovih prav tako kršene osnovne živalske pravice. »Živalski vrtovi so popularna forma zabave v ZDA. Preko tisoč vrst živali je zaprtih v velikih in tudi manjših občestnih živalskih vrtovih po državi. Te živali so ujetе od svojega naravnega okolja, vzrejene v ujetništvu zoolojev ali kupljene oziroma izposojene iz drugih živalskih vrtov.« (Francione 2000 23) Pogosto živali iz naravnega okolja ali pa iz enega živalskega vrta v drugega prepotujejo dolge razdalje v majhnih kletkah, nemalokrat pa se tudi zgodi da živali prispejo bolne, poškodovane ali celo mrtve.

Vprašamo se lahko koliko živali letno pade pod neupravičenimi izstrelki lovcev. Marsikateri zajec, srna ali kakšna druga gozdna žival je ubit pod pretvezo naravovarstva, v resnici pa gre za zabavo ljudi, ki s puško krojijo usodo gozdnih živali.

Eden najbolj pogostih izgovorov za odstrel živali je njihova prekomerna razmnožitev. Biološke raziskave so pokazale, da v takšnem primeru za to poskrbijo naravni procesi, ki preko bolezni in stradanja omogočijo preživetje le zdravim in močnim posameznikom. Zato je pobijanje živali, ker bi lahko zbolele ali stradale, kvečjemu destruktivno. Tako npr. zajci potrebujejo lisice kot plenilce, da pobijejo slabotne in bolne ter s tem preprečijo širjenje kužnih bolezni. Prav nasprotno delujejo lovci, ki za trofeje ubijejo vse živali, vključno z velikimi, zdravimi, ki so še kako pomembne za ohranitev vrste. (Društvo za osvoboditev živali 2012)

V svetu je znan tudi divji lov, ki je v vseh pogledih neopravičljiv, pa je kljub temu v porastu. Določene vrste so že izumrle ali pa bodo v bližnji prihodnosti, prav zaradi posledic divjega lova .

Ljudje za svojo zabavo pogosto uporabljamo živali, na takšne ali drugačne načine. Čestokrat se zgodi, da niti ne pomislimo na to, da so živalim ob tem kršene pravice, kot na primer pravica do bivanja v naravnem okolju ali pa pravica do naravnega vedenja. Ko peljemo otroka v živalski vrt ne pomislimo na to, da se za ogrado nahaja žival, ki trpi in celo življenje preživi v sebi neprimernem okolju. Prav zato se proti takšnemu ravnanju borijo aktivisti za zaščito pravic živali po vsem svetu, ki so v svojem početju tudi nemalokrat uspešni.

5 AKTIVIZEM

»Človek nima samo zakonite odgovornosti, temveč tudi moralno, da se pokorava pravičnim zakonom. In obratno, človek ima moralno odgovornost, da se ne pokorava nepravičnim zakonom.«

Martin Luther King

V zadnjih desetletjih, predvsem pa po objavi Singerjeve knjige *Animal Liberation* leta 1975, se je gibanje za pravice živali začelo okrepljeno širiti po svetu. Dandanes poznamo ogromno nevladnih organizacij, ki se borijo za pravice živali. Morda javnosti najbolj znana organizacija je PETA (People for the Ethical Treatment of Animals), ki je imela že leta 1990 preko 300.000 članov po vsem svetu, dandanes pa jih šteje že preko tri milijone. Poleg PETE je aktivnih mnogo drugih mednarodnih organizacij za zaščito živali, od takšnih, ki organizirajo direktne akcije in so mnogokrat označene kot teroristične organizacije, kot na primer ALF (Animal Liberation Front), do bolj usmerjenih kot na primer World Horse Welfare.

»Nekateri so se odločili za izobraževanje in ozaveščanje, drugi so ubrali pot preko konfrontacijskih kampanj ali direktnih akcij. Slednje so lahko v obliki glasnih, trajnih demonstracij, demonstracije pred domom, bojkoti, raziskave pod krinko z namenom objaviti informacije, grafiti in plakatiranje, sabotaza lova, blokade, zasedbe, run-in, walk-in, sit-in, kneel-in, talk-in (vstopiš v prostore političnih nasprotnikov in demonstriraš), javna osvoboditev, požigi, bombardiranje, javno poškodovanje stvari in ne nazadnje tudi uboji. Direktne akcije so lahko tako legalne kot nelegalne. Pri slednjih se včasih uporabi fizična sila ali pa tudi ne, lahko spoštujejo privatno lastnino ali pa jo uničujejo. Velikokrat pa ni stroge

meje med akcijami in se različna društva in posamezniki istočasno poslužujejo obojih.»
(Balluch v Đukanovič 2014, 37)

V Sloveniji sta najbolj aktivni, predvsem pri ozaveščanju, Veganska iniciativa ter Vegansko društvo. Veganska iniciativa je tudi sodelovala pri kampanji za prepoved živali v cirkusu, ki je na koncu tudi dosegla svoj cilj saj v Sloveniji od leta 2013 ne smejo več nastopati cirkusi, ki v svojih točkah uporabljajo živali. (intervju s Špelo Šuškovič). Vidimo lahko, da tako slovenske organizacije za zaščito živali, kot tudi tuje, vedno bolj vstopajo na politični parket, tako na nacionalni kot tudi na mednarodni ravni. Tako politične institucije kot drugi organi posameznih držav prepoznavajo gibanja za zaščito živali kot politične subjekte.

V Avstriji na primer je tako predvsem po letu 1997 zaščita živali postala tudi politična tema, od tega leta dalje je namreč okrepljena scena gibanja za zaščito živali našla dovolj samozavesti, da je začela zahtevati konkretne zakonske spremembe. »Prva tovrstna konfrontacijska kampanja je dosegla vrhunec v prepovedi krznarskih farm, ki je začela veljati novembra 1998. Ker je Zvezni urad za zaščito ustavnega reda in boja proti terorizmu zaznal novo zmožnost vplivanja na politiko, je začel izvajati svoje dejavnosti vohunjenja. V očeh teh uradnikov/ic je očitno vsak politični vpliv od spodaj, zunaj parlamenta, potrebno enačiti z grožnjo za državo.« (Balluch 2009, 118) Avstrijski primer priča o temu, da države prepoznavajo gibanja za zaščito živali kot politične subjekte, nemalokrat pa tudi kot grožnjo. Balluch avstrijski aktivist za zaščito živali je aktiven od leta 1985 v Angliji in Avstriji. Med marcem 2010 in majem 2011 je bil glavni obtoženec na enem najdaljših sodnih procesov v povojni Avstriji, v katerem ga je kot aktivista za živalske pravice sodišče skušalo obsoditi pripadnosti kriminalni združbi, kljub nedolžnim kampanjam, ki jih je vodil ali jim prisostvoval, kot na primer kampanje proti krznu, kampanja proti baterijski reji, protilovska kampanja, cirkuška kampanja in mnoge druge. Balluch tako skozi boj za pravice živali govori o državljanski nepokorščini, ki je pomemben vzgib za ustvarjanje političnega pritiska na oblast, ter tako edini način ohranjanja demokracije v sodobni družbi. (Balluch 2009)

Kljub temu, da so na mednarodni ravni med najbolj vidnimi aktivisti, ki se zavzemajo za pravice živali, aktivisti moškega spola (npr. M. Balluch, P. Singer), pa so v različnih organizacijah, ki se borijo za zaščito pravic živali v veliko večjem številu zastopane predstavnice ženskega spola. Raziskava iz leta 1991 z naslovom Raziskava drže aktivista za živalske pravice, ki jo je izvedel psiholog Stanfordske univerze Scott Plous in je na podlagi anonimne ankete, le to pa izvedel med shodom aktivistov za pravice živali v Washingtonu (anketo je izpolnilo 574 posameznikov, od teh se jih je 402 izreklo za aktiviste na področju

boja za pravice živali), daje zanimive rezultate. Kar 80 % vseh aktivistov je bilo ženskega spola v povprečni starosti 34 let. Tudi med slovenskimi aktivisti je odstotek ženskih predstavnic veliko višji od odstotka moških predstavnikov, kot lahko razberemo iz intervjuja s predstavnico Veganskega iniciative Špelo Šuškovič. Zakaj je temu tako pa priča sledeči odgovor:

Mi si to razlagamo z dveh vidikov: ženske v družbi se povečini tako ali drugače (iz lastnih želja ali po družbeni konvenciji) znajdejo v vlogi "skrbnice" šibkejših - otrok, starejših, bolnih. Zaradi tega položaja lahko v ne-človeških živalih prepoznajo osebe, ki so zatirane, odrinjene in izkoriščane. Po drugi plati lahko večjo udeležnost žensk v aktivizmu za pravice živali razumemo tudi preko dejstva, da so ženske same tiste, ki so v patriarhalni družbi zatirane in izkoriščane; pogosto celo na enak način kot so ženske živali - torej zaradi svoje reprodukcijske sposobnosti. (Priloga A)

Temu, da sta feminizem ter boj za pravice živali nesporno povezana, verjetno botruje tudi dejstvo, da gre pri seksizmu prav tako kot specizmu za diskriminacijo na podlagi neutemeljenih in nepravilnih predsodkov ter superiornosti ene skupine nad drugo. »Marsikomu se zdi nenavadna misel o pravicah živali, toda ne pozabimo, da je bila na začetku bizarna tudi misel, da bi črnci imeli enake pravice kot belci ali da bi ženske imele enake pravice kot moški.« (Kirn 2004, 173) Tako kot so se ženske skozi zgodovino borile za enake pravice, se sedaj borijo tudi v imenu živali.

Stopnje izobrazbe, ki jo dosegajo aktivisti S. Plous v svoji raziskavi sicer ni meril, vendar pa pravi, da nekatere predhodne raziskave kažejo na to, da imajo aktivisti na področju zaščite živalskih pravic v povprečju višjo stopnjo izobrazbe od tistih, ki se ne izrečejo za aktiviste. V povprečju pa je aktivist vključen v gibanja za zaščito živali več kot 6 let. Zanimiv je tudi pogled na prehrano aktivistov in aktivistk. 18% se jih je namreč izreklo za vegane, 45% za vegetarijance, 28% za delne vegetarijance (jedo le ribe ali le perutnino) ter 9% za vsejedce. (Plous 1991) Ta podatek je zanimiv predvsem z vidika tega, da se v Sloveniji aktivisti, ki opozarjajo javnost na krutosti mesne industrije, vivisekcije in drugih načinov uporabe živali, združujejo predvsem v striktno veganskih (ostro nastopajo tudi proti vegetarijanski dieti) društvih, torej lahko sklepamo, da bi bil procent veganov med slovenskimi aktivisti precej višji kot v dotični raziskavi.

6 ZAKLJUČEK

Vidimo lahko, da se je odnos ljudi do živali skozi zgodovino spreminjal. Kljub temu, da človekovih pravic pravzaprav ne moremo vedno enačiti z živalskimi, vsaj ne moremo jim podeliti enakih pravic kot človeku, ker takšno dejanje preprosto ne bi bilo smiselno, pa se odnos človeka do živali, predvsem v zadnjem času, nekoliko spreminja. Vidimo lahko, da se je odnos do živali in s tem zavedanje, da imajo tudi živali svoje pravice, skozi zgodovino spreminjal. Največji preskok k zavedanju, da je potrebno tudi živalim podeliti moralni status in preiti iz dojemanja živali na ravni lastnine k ravni čutečega bitja, je v zgodovini prinesel Benthamov utilitarizem, ki so ga kasneje v svojih teorijah uporabili tudi drugi vidnejši zagovorniki živalskih pravic.

Zavedanje, da imajo tudi živali svoje pravice postaja predvsem v zadnjih desetletjih vedno močnejše, za kar so odgovorne predvsem organizacije, ki se borijo za zaščito živalskih pravic in delujejo tako na nacionalnih ravneh kot tudi na globalni ravni in so pogosto prepoznane kot politični subjekti, ter kot take pogosto predstavljajo drugim političnim subjektom celo grožnjo.

Kljub temu so po vsem svetu pravice živali še vedno kršene, za kar je kriva predvsem mesna industrija, zaradi katere je po svetu letno ubitih na milijarde in milijarde živali namenjenih za prehrano ljudi. Poleg mesne industrije se živali v velikem številu izkorišča tudi v farmacevtski industriji in v medicinske namene, saj je večina izdelkov, ki jih najdemo v trgovinah - predvsem izdelkov znanih blagovnih znamk za katerimi stojijo velike globalne korporacije, še vedno testiranih na živalih. Pravzaprav se mesna industrija ter uporaba živali za poskuse celo krepi in tudi načini uporabe živali niso kljub zakonskim podlagam in direktivam držav nič manj kruti kot nekoč. Prav zato se proti takšnemu izkoriščanju borijo organizacije, društva in posamezniki, ki zagovarjajo pravice živali po vsem svetu.

Naša družba je v odnosu do živalskih pravic precej shizofrena, saj se večina širše javnosti po eni strani strinja s trditvijo, da je potrebno minimalizirati trpljenje živali, na drugi strani pa potrošna kultura, ki se je razvila kot del kapitalističnega sistema, povečuje izrabljanje živali v različne namene. Poleg tega se do različnih živalskih vrst obnašamo zelo različno. »Pri zahodnjakih je že dolgo opaziti shizofreno držo in kontradiktorno obnašanje glede živali. Po eni strani nekatere živali obravnavamo kot polnopravne člane naših družin, na drugi strani pa neusmiljeno koljemo druge za zadovoljitev banalnih potreb.« (Engel, Jenni, 2010, 65)

Človeštvo se do živali obnaša dvolično tudi v drugih pogledih. »Žalujemo zaradi izgube nekaterih vrst, po drugi strani skušamo izkoreniniti druge. Ogorčeni smo nad zlorabo posamične živali, a smo slepi za masovno izkoriščanje živali. Smo sentimentalni ljubitelji živali, a definiramo živali kot lastnino v našem pravnem sistemu.« (Engel, Jenni 2010, 65)

In končno, ljudje smo živali, dobesedno, in tudi glede na biološka merjenja, vendar pa s pomočjo jezika, navad ter filozofije poskušamo to vztrajno zanikati.

Organizacije po vsem svetu se zatorej trudijo, da bi postali do živali manj dvolični in poskušajo javnosti odpreti oči glede masovnega izkoriščanja živali. Akcije organizacij se zelo razlikujejo, od zelo mirnih pozivov preko družabnih omrežij, do nasilnih akcij, kjer prihaja tudi do poškodovanja lastnine. Ne glede na ubran način posamezne organizacije, gre večinoma za opozarjanje širše javnosti na prikrito mučenje živali s strani velikih korporacij. Organizacije za zaščito živali za opozarjanje širše javnosti na kršitve pravic živali ubirajo različne kanale. Najbolj pogosto se akcije vršijo preko socialnih omrežij in v obliki shodov.

7 LITERATURA

1. Balluch, Martin. 2011. *Upor v demokraciji: državljanska nepokorščina in konfrontacijske kampanje*. Ljubljana: Krtina.
2. Bauston, Gene. 2002. For a Mouthful of Flesh. V *A Primer on Animal Rights*, ur. Jeremy Rifkin 171–182. New York: Lantern Books.
3. Benhabib, Seyla. 2010. *Pravice drugih: tujci, rezidenti in državljani*. Ljubljana: Krtina.
4. Bentham, Jeremy. 2013. *Fragment o vladavini*. Ljubljana: Krtina.
5. Cavalieri, Paola. 2006. *Živalsko vprašanje: za razširjeno teorijo človekovih pravic*. Ljubljana: Krtina.
6. Čehovin, Mitja. 2014. *Odmevni primeri mučenja in zaporne kazni v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.pesmojprijatelj.si/aktualno/clanek/odmevni-primeri-mucenja-in-zaporne-kazni-v-sloveniji> (15. oktober 2015).
7. Đukanović, Slađana, 2014. *Medkulturna primerjava boja za odpravo specizma*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
8. Department for Environment Food and Rural affairs UK. 2015 *United Kingdom Poultry and Poultry Meat Statistics*. Dostopno prek: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/407227/poultry-statsnotice-26f111eb15.pdf (5. april 2015).
9. Dragotta, Jennifer. *Animals in entertainment*. Dostopno prek: <http://learningtogive.org/papers/paper361.html> (24. marec 2015).
10. Dunayer, Joan. 2009. *Specizam*. Čakovec: Dvostruka duga.
11. Engel Mylan jr in Kathie Jenni. 2010. *The Philosophy of Animal Rights*. Brooklyn: Lantern Books.

12. Ferry, Luc. 1998. *Novi ekološki red: drevo, žival in človek*. Ljubljana: Krtina.
13. Francione, Gary Lawrence. 2000. *Introduction to animal rights: your child or the dog?* Philadelphia: Temple University Press.
14. Government UK. 2015 Statistika znanstvenih poskusov na živih živalih. Dostopno prek: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110314171826/http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs10/spanimals09.pdf> (13. april 2015).
15. Gaertner, Frederick. 2014. *Vivisection*. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2451735> (5. marec 2015).
16. Gillon, Raan. 1985 *Philosophical Medical Ethics*. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/29519629> (5. marec 2015).
17. Gruen, Lori in Peter Singer. 1987. *Animal Liberation a graphic guide*. London: Camden press ltd.
18. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 2013. *Oris filozofije pravice*. Ljubljana: Krtina.
19. Hobbes, Thomas. 2006. *Leviathan*. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Kant, Immanuel. 2002. *O dolžnostih do tistega kar ni človek*. Ljubljana: nova revija.
21. *Kazenski zakonik RS (KZ-1)*. Ur. l. RS 55/2008. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=86833> (25. marec 2015)
22. Kirn, Andrej. 2004. *Narava-družba-ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
23. Kugler, Hans-Günter. 2009. *Vegatarijansko jejmo, se mesu odpovejmo: nasveti zdravnikov za vegetarijance in vegane*. Ponikva: Društvo za osvoboditev živali in njihove pravice.
24. Leslie, Jeff in Cass R. Sunstein. 2007. *Animal Rights without Controversy*. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/27592167> (5. marec 2015).

25. Lockwood, Michael. 1981. *Rights*. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/27715977> (5. marec 2015).
26. McCloskey, H. J. 1965. *Rights*. *The Philosophical Quarterly*. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2218211> (5. marec 2015).
27. Ošljaj, Borut. 2000. *Človek in narava : osnove diaforične etike narave*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
28. *Poskusi na živalih : neme prošnje, ki vpijejo do neba : vivisekcija z duhovnega stališča*. 2002. Ljubljana: Univerzalno življenje.
29. Rifkin, Jeremy, ur. 2002. *A Primer on Animal Rights*. New York: Lantern Books.
30. Ryder, Richard. *All beings that feel pain deserve human rights*. Dostopno prek: http://www.theguardian.com/uk/2005/aug/06/animal_welfare (10 april 2015).
31. Singer, Peter. 2008. *Praktična Etika*. Ljubljana: Krtina.
32. Sveto pismo na internetu. 2015 Dostopno na: <http://www.biblija.net/> (1.april 2015)
33. The Universal Declaration of Human Rights. 1948 Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/udhr/> (9. marec 2015).
34. Toš, Niko. 1988. *Metode družboslovnega raziskovanja*. Ljubljana: Državna založba.
35. Tuttle, Will. M. 2013. *Hrana za mir : prehrana za duhovno zdravje in družbeno harmonijo*. Tržič: Avrora.
36. *Zakon o zaščiti živali (ZZZiv-UPB2)*. Ur. l. RS 43/2007. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=80271> (20. marec 2015)
37. World animal protection. 2015. Dostopno prek: <http://www.worldanimalprotection.org/> (25 marec 2015).

PRILOGA A: POGOVOR S ŠPELO ŠUŠKOVIČ, PREDSTAVNICO VEGANSKE INICIATIVE

1. V kolikšni meri se v Sloveniji izvajajo akcije v smislu boja za pravice živali?

V Sloveniji je večji del aktivizma na področju zaščite živali usmerjen v reševanje trpinčenja in zanemarjanja t.i. domačih ljubljencev, kot so psi in mačke. V takšnem aktivizmu je veliko ljudi, ki opravijo mnogo prostovoljnih ur dela oziroma prispevajo po svojih močeh.

Ožjega aktivizma s področja prav pravic živali je precej manj. Akcije se osredotočajo ali na osveščanje ali pa na posamezne kampanje. Kljub manjšemu obsegu tako aktivistov kot aktivistk je tudi ta del aktivizma v Sloveniji prepoznaven in uspešen.

2. Dosegli ste, da v Sloveniji cirkusi s prostoživečimi živalmi ne smejo več nastopati. Kako vam je to uspelo?

Sama kampanja za prepoved živali v cirkusu ima dolgo zgodovino. Mi smo vstopili v njen zaključni del, ko smo dobili priložnost podati predloge na Spremembo zakona o zaščiti živali in uspešno zagovarjati naša stališča.

3. Vemo, da je v Sloveniji vedno več društev za zaščito živali in marsikatera se borijo za spremembo zakonodaje na področju zaščite živali (predvsem domačih živali) Kakšne so vaše izkušnje na tem področju?

Naše izkušnje glede spremembe zakonodaje so dobre, vendar tega ne moremo posploševati, saj so okoliščine za doseganje sprememb zakonodaje vedno specifične. Sami se zavzemamo tako za zakonske spremembe, kot za spremembe v izvajanju zakonov in za širšo družbeno osveščenost o pravilnem odnosu do ne-človeških živali.

4. Kakšna je slovenska zakonodaja na področju živalskih pravic v primerjavi z zakonodajami drugih Evropskih držav?

Zakonodaja v Sloveniji ponuja veliko dobrega za zaščito živali v primerjavi z drugimi Evropskimi državami. Problem je običajen - zakonodaja se slabše izvaja, zaradi česar je

veliko primerov trpljenja živali. Ob tem ne smemo pozabiti, da so zaščitene le nekatere živali - veliko večina, to so tako imenovane rejne živali, niso zaščitene oziroma je ta zaščita zelo omejena.

5. Kako pa je z inšpekcijskim nadzorom? Ali slovenska inšpekcija (Uprava RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin) deluje korektno in v skladu z zakoni?

Delo inšpekcije je v prvi vrsti namenjeno zagotavljanju dejavnosti živinoreje in ne preprečevanju mučenja in trpljenja živali. Posledično težko pričakujemo zagotavljanje dobrobita živali (v skladu z zakonom, ne dejanskimi potrebami). Velik del dovoljenih dejanj, ki jih povzročamo živalim, kot je npr. krajšanje kljunov, repov, baterijska reja so v skladu z vsemi zakoni in kot takšna niso prepoznana kot dejanja mučenja. Torej inšpekcija ne more oz. niti ne sme ukrepati.

6. Kakšna je spolna struktura v vaši organizaciji? Prevladujejo ženske?

V Veganski iniciativi prevladujejo ženske. Razlog za takšno stanje v Veganski iniciativi je lahko naključno, vendar vseeno odseva širšo sliko aktivizma za pravice živali, v katerem je veliko žensk. Brez socioloških raziskav bi težko trdila kaj je razlog za takšno stanje. Mi si to razlagamo z dveh vidikov: ženske v družbi se povečini tako ali drugače (iz lastnih želja ali po družbeni konvenciji) znajdejo v vlogi "skrbnice" šibkejših - otrok, starejših, bolnih. Zaradi tega položaja lahko v ne-človeških živalih prepoznajo osebe, ki so zatirane, odrinjene in izkoriščane. Po drugi plati lahko večjo udeleženo žensk v aktivizmu za pravice živali razumemo tudi preko dejstva, da so ženske same tiste, ki so v patriarhalni družbi zatirane in izkoriščane; pogosto celo na enak način kot so ženske živali - torej zaradi svoje reprodukcijske sposobnosti.